

สื่อสังคมออนไลน์กับการประท้วง: กรณีศึกษาแฟลชม็อบ นักเรียน นักศึกษาไทย ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ 2563

ณัฐพล ตันตระกูลทรัพย์¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งทำการศึกษาแฟลชม็อบของนักเรียนนักศึกษาไทย ที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ระหว่างวันที่ 22–27 กุมภาพันธ์ 2563 โดยเน้นวิเคราะห์บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการขับเคลื่อนการประท้วง โดยพิจารณาสื่อออนไลน์ในฐานะตัวแปรที่ส่งผลสำคัญต่อการระดม ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากโพสต์ในช่วงเวลาที่ศึกษาของสื่อสังคมออนไลน์ Facebook และ Twitter อย่างน้อย 19 บัญชีผู้ใช้งาน จาก 19 มหาวิทยาลัย และนำมาวิเคราะห์โดยใช้การเทียบเคียงรูปแบบอย่างยืดหยุ่น (Flexible pattern matching) ผ่านแนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม งานวิจัยพบว่า แฟลชม็อบนักศึกษามีรูปแบบการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1. การขับเคลื่อนแฟลชม็อบเป็นผลจากการเกิดรอบการกระทำส่วนบุคคลผ่านสื่อสังคมออนไลน์ 2. การขับเคลื่อนแฟลชม็อบมีลักษณะบางประการที่สอดคล้องกับรูปแบบการจัดการตนเองของเครือข่ายการประท้วงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ 3. สื่อสังคมออนไลน์ไม่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างกรอบการกระทำรวมหมู่ที่มีประสิทธิภาพ ข้อค้นพบจากกรณีศึกษายังแสดงให้เห็นว่าสื่อสังคมออนไลน์เป็นเพียงกลไกในการช่วยลดต้นทุนของการระดมแต่ไม่ได้เปลี่ยนพลวัตหลักของการเคลื่อนไหวทางสังคม

คำสำคัญ: สื่อสังคมออนไลน์ แฟลชม็อบ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม การประท้วง นักศึกษาไทย

¹ อาจารย์ประจำสำนักวิชาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ <Email: nattapon.t@cmu.ac.th>

Social Media and Protests: Case Study of Thai Student Flash Mobs during February 2020

Nattapon Tantrakoonsab²

ABSTRACT

This research aims to study flash mobs of Thai students that occurred in various universities between 22 and 27 February 2020. It focuses on analyzing the role of social media in driving protests, considering social media as a variable affecting mobilization. The researcher used data from posted messages during the study period on at least 19 social media accounts on Facebook and Twitter, from 19 universities and analyzed by using flexible pattern matching through social movement concepts. The study found that the student flash mobs had three main social media usage patterns: 1. Flash mobs were the result of personal actions frame that emerged by social media. 2. The flash mobs had some characteristics consistent with the self-organizing network pattern 3. Social media could not be used as a tool for creating an effective collective action frame. Case study findings also showed that social media was only a mechanism to reduce the cost of mobilization but did not change the core dynamics of action.

Keywords: Social Media, Flash Mob, Social Movement, Protest, Thai Students

² Lecturer, School of Politics and Government, Faculty of Political Science and Public Administration, Chiang Mai University <Email: nattapon.t@cmu.ac.th>

บทนำ

การเคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งสำคัญในช่วงต้นปี 2563 คือกรณีของการออกมาเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ในสถานศึกษาต่าง ๆ ของไทย เพื่อแสดงความไม่พอใจต่อรัฐบาล โดยการออกมาเคลื่อนไหวดังกล่าวนั้นแม้จะมีขอบเขตจำกัดอยู่เฉพาะในพื้นที่สถานศึกษา และผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่ก็เป็นนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยนั้น ๆ หากแต่การเคลื่อนไหวกลับขยายตัวเป็นวงกว้างไปยังมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทั่วประเทศ และยังขยายรวมถึงโรงเรียนมัธยมด้วย จากการรวบรวมข้อมูลของสำนักข่าวบีบีซีไทยพบว่า การเคลื่อนไหวดังกล่าวเกิดขึ้นทั้งหมด 26 ครั้ง ในช่วงระหว่างวันที่ 22-27 กุมภาพันธ์ (“Student flash mob Sparks,” 2020) การเคลื่อนไหวของนักเรียนนักศึกษาในครั้งนี้ยังได้รับความสนใจจากสังคมในวงกว้าง โดยเฉพาะจากสื่อกระแสหลักและสื่อสังคมออนไลน์ รวมถึงผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยเฉพาะพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ที่ออกมาแสดงความคิดเห็นในเชิงดักเตือน (“Prayut” is worried, ” 2020) นำไปสู่การยกประเด็นดังกล่าวขึ้นในการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลที่ดำเนินอยู่ในสภานะขณะนั้น (Aindravudh, 2020) อีกทั้งปรากฏการณ์ดังกล่าวยังส่งผลสะท้อนต่อการรับรู้ทางการเมืองในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง เนื่องจากการเป็นกรณีเคลื่อนไหวทางสังคมขนาดใหญ่ที่สุดของมวลชน นับจากการรัฐประหารในปี 2557 และยังเป็นกรณีเคลื่อนไหวของกลุ่มนักศึกษา ซึ่งได้ลดความสำคัญในฐานะตัวแสดงทางการเมืองไทยมาแล้วเป็นเวลานาน

ปรากฏการณ์ดังกล่าวมีจุดเริ่มต้นหนึ่งจากกระแสความไม่พอใจของกลุ่มผู้สนับสนุนอดีตพรรคอนาคตใหม่ ต่อการที่ศาลรัฐธรรมนูญตัดสินยุบพรรคพร้อมตัดสิทธิทางการเมืองของกรรมการบริหารพรรคเป็นเวลา 10 ปี ในกรณีกัญยิมเงินนายธนธร จีรุงเรืองกิจ หัวหน้าพรรคอนาคตใหม่ เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2563 (“Constitutional Court voted 7 to 2,” 2020) กระแสดังกล่าวเห็นอย่างเด่นชัดในโลกออนไลน์ โดยเฉพาะทางทวิตเตอร์ (Twitter) โดย #Saveอนาคตใหม่ กลายเป็นเทรนด์อันดับหนึ่งในวันนั้นและมียอดทวีตมากกว่า 1 ล้านครั้ง (“Student flash mob Sparks,” 2020) ต่อมากระแสนี้ได้ขยายวงไปสู่การเคลื่อนไหวของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ตามมา โดยแสดงออกผ่านแฮชแท็กของแต่ละมหาวิทยาลัย อาทิ #เสาหลักจะไม่หัก อีกต่อไป ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, #ข้างเผือกจะไม่ทน ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, #KUไม่ใช่ขนมหวานราดกะทิ ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นต้น แฮชแท็กเหล่านี้ได้กลายเป็นเสมือนอัตลักษณ์ของการขับเคลื่อน จนนำไปสู่การนัด

ชุมนุมจริงที่เกิดขึ้นตามมาไม่นาน อาจกล่าวได้ว่ากระแสความไม่พอใจในโลกเสมือนได้บรรลุสู่การขับเคลื่อนทางการเมืองในโลกของความเป็นจริง รวมถึงกระแสการประท้วงได้กลับเข้าสู่โลกออนไลน์อีกครั้งภายใต้กรอบจำกัดของการระบาดของไวรัส COVID-19 ภายใต้ #MobFromHome (“Netizens are used #MobFromHome,” 2020)

ความน่าสนใจอีกประการหนึ่งของการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนนักศึกษาในครั้งนี้ จนอาจเรียกได้ว่าเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่ง นั่นก็คือยุทธวิธีที่ถูกเลือกใช้ การชุมนุมดังกล่าวเป็นการชุมนุมแบบไม่ยึดเยื้อ กินเวลาไม่กั๊กชั่วโมง ประกอบไปด้วยกิจกรรมการแถลงการณ์ร่วมกัน การขึ้นเวทีปราศรัย จัดกิจกรรมชูป้าย ร้องเพลง จุดเทียน และเปิดไฟจากโทรศัพท์มือถือ เป็นต้น หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “แฟลชม็อบ” โดยยุทธวิธีดังกล่าวนี้สอดคล้องกับลักษณะโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (political opportunity structure) ที่มีลักษณะจำกัด มีความเสี่ยงสูงที่จะต้องเผชิญกับการปราบปรามจากเจ้าหน้าที่รัฐ ยุทธวิธีการชุมนุมแบบไม่ยึดเยื้อ เกิดขึ้นไว และสิ้นสุดอย่างรวดเร็ว จึงมีความเสี่ยงน้อยกว่า อีกทั้งการชุมนุมในสถานศึกษายังสามารถทำได้ตามข้อยกเว้นใน พ.ร.บ.การชุมนุมสาธารณะ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า “แฟลชม็อบ” เป็นยุทธวิธีที่ก่อเกิดขึ้นมาอย่างสอดคล้องกับข้อจำกัดและเงื่อนไขปัจจัยภายนอกที่กำกับอยู่

ยิ่งไปกว่านั้นยังพบว่า แม้จะเกิดการขับเคลื่อนในโลกจริง (offline movement) ขึ้นมาแล้ว แต่การขับเคลื่อนในโลกเสมือน (online movement) ก็ยังมีอยู่อย่างต่อเนื่อง ปรากฏการณ์ “แฟลชม็อบ” ถูกนำภาพมาเผยแพร่และแชร์ต่อในโลกออนไลน์ นำไปสู่กระแสการออกมาสนับสนุนซึ่งแสดงให้เห็นการขยายตัวของแนวร่วม ในขณะเดียวกันก็ปรากฏกระแสต่อต้านหรือคัดค้านของฝ่ายต่าง ๆ (counter movement) สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นพลวัตของการขับเคลื่อนที่ยังสืบต่อในโลกออนไลน์โดยผสานกับการขับเคลื่อนในโลกจริงอย่างเป็นเนื้อเดียวกัน ในแง่นี้อาจพิจารณาได้ว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมสมัยใหม่สามารถแสดงตัวทั้งในโลกเสมือนและในโลกจริง สลับสับเปลี่ยนไปมา สอดคล้องกับพัฒนาการทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movement theory) ที่มองว่าการเคลื่อนไหวในโลกออนไลน์เป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวทางสังคม และกลายเป็นช่องทางที่สำคัญที่ส่งผลให้ยุทธวิธีในการระดมทรัพยากรของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในปัจจุบันเปลี่ยนไป การใช้บริการอินเทอร์เน็ตและแพลตฟอร์มเว็บ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อสังคมออนไลน์ ในการขับเคลื่อนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นคุณสมบัติที่พบเจอได้ทั่วไปนับตั้งแต่ปี 2008 เป็นต้นมา โดย Facebook และ Twitter เป็นแพลตฟอร์มสำคัญที่ส่งผลในทางชี้ขาดความสำเร็จ

(determinant tools) ของขบวนการเคลื่อนไหว และทำให้โลกวิชาการโดยเฉพาะในกลุ่มผู้สนใจเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมหันมาให้ความสนใจกับการศึกษารูปแบบความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างบทบาทของแพลตฟอร์มออนไลน์เหล่านี้กับการปรับเปลี่ยนรูปแบบการขับเคลื่อนของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในปัจจุบัน (Della Porta, 2014, pp. 51–76)

ที่ผ่านมาข้อค้นพบในทางวิชาการยังค่อนข้างคลุมเครือหรือกระทั่งแตกต่างกันอย่างสุดขั้ว อาทิ การมองว่าสื่อสังคมออนไลน์เปรียบเสมือนแสงสว่างปลายอุโมงค์ของมวลชน ที่จะช่วยให้การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมืองและการรวมตัวของกลุ่มคนที่คิดเห็นคล้ายกันนั้นเป็นไปได้ง่ายขึ้น นำไปสู่การรวมตัวปกป้องตนเองและถ่วงดุลอำนาจกับรัฐบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรือที่ แลร์รี โดมอนต์ ถึงกับเรียกโซเชี่ยลมีเดียว่า “เทคโนโลยีเพื่อการปลดแอก” (Liberating Technology) ในขณะที่นักวิชาการจำนวนไม่น้อยกลับตั้งคำถามกับบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ถึงศักยภาพในการระดมมวลชนไปสู่การเคลื่อนไหวในโลกจริง เพราะการรวมตัวออนไลน์เป็นแบบหลวม ๆ ขาดผู้นำและองค์กรจัดตั้งที่ชัดเจน ทำให้ประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนลดลงหรือข้อวิจารณ์ต่อปรากฏการณ์ที่เรียกว่า Slacktivism ที่ใช้อธิบายพฤติกรรมชาวนเน็ตที่เคลื่อนไหวและแสดงความคิดเห็นในโลกออนไลน์จนรู้สึกไปเองว่ากิจกรรมเหล่านั้นจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้จริงโดยไม่ต้องผลักดันในโลกจริง (Sriyai, 2020)

ข้อเสนอที่แตกต่างสุดขั้วดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า องค์ความรู้ในทางวิชาการยังคงต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์อย่างเท่าทัน โดยเฉพาะบทบาทของสื่อออนไลน์ที่พัฒนาขึ้นมาในโลกอินเทอร์เน็ต หากแต่ส่งผลต่อภูมิทัศน์ความสัมพันธ์จริงในสังคม และปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในทางการเมืองอย่างถึงราก ซึ่งก็คือประเด็นและจุดมุ่งหมายสำคัญของบทความชิ้นนี้

ระเบียบวิธีวิจัย

พัฒนาการของบริบทในลักษณะดังกล่าว นำไปสู่คำถามการวิจัยที่ว่า สื่อสังคมออนไลน์ (social medias) มีบทบาทอย่างไร และการขับเคลื่อนผ่านสื่อสังคมออนไลน์ในลักษณะดังกล่าวสะท้อนลักษณะเด่นอะไรของการประท้วงของกลุ่มนักศึกษาในครั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นลักษณะการจัดองค์กร รูปแบบการระดมทรัพยากร หรือยุทธวิธีภายใต้โครงสร้างโอกาสทางการเมืองที่จำกัด การตอบคำถามดังกล่าว ผู้วิจัยใช้วิธีศึกษาจากลักษณะกิจกรรมการขับเคลื่อนทางการเมืองของนักศึกษาไทย ช่วงระหว่างวันที่ 22–27 กุมภาพันธ์ 2563 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการกระจุยกระจายของการเกิด

แพลตฟอร์มในสถานศึกษามากที่สุด

จากการสำรวจในเบื้องต้นยังพบว่า แพลตฟอร์มที่เกิดขึ้นทุกครั้งจะมีความเกี่ยวข้องกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์เสมอ และมีการใช้อย่างผสมผสาน โดยแพลตฟอร์มในแต่ละแห่งมีลักษณะปลีกย่อยที่ต่างกัน โดยทั่วไปแล้วจะพบว่าจะมีการใช้หลายแพลตฟอร์มร่วมกัน อาทิ การขับเคลื่อนแพลตฟอร์มของนักศึกษามหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ที่ขับเคลื่อนผ่านแพลตฟอร์มหลักคือ Facebook เพื่อเผยแพร่ข้อมูลและนัดหมายกิจกรรมต่าง ๆ หลังจากนั้นจะมีการใช้ Twitter ในการกระจายข้อมูลต่อ พร้อมกับใช้ #เด็กมวล์ไม่เอาหู้เตี้ย และ #ขอกู้คืนเกียรติ โดย Facebook ที่เกี่ยวข้องนั้นมีถึง 4 บัญชีผู้ใช้ ได้แก่ แนวร่วมนักศึกษามวล์. เพื่อประชาธิปไตย, มวล์.เสรี, เคียงข้างนักศึกษา WU, และสหภาพนักเรียน นิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทย ศูนย์ประจำมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ และมี Twitter อย่างน้อย 2 บัญชีผู้ใช้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ @Otakungz และ @GETOUTRTU เป็นต้น

อีกทั้งยังพบว่า แพลตฟอร์มจำนวนไม่น้อยถูกตั้งขึ้นมาอย่างเฉพาะกิจ เกิดขึ้นอย่างปัจจุบันทันด่วนเพื่อใช้งานในการจัดแพลตฟอร์มเท่านั้น อาทิ Facebook ที่ใช้ขับเคลื่อนแพลตฟอร์มของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่สร้างขึ้นใหม่ในชื่อ Spring Movement เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2563 เวลา 23:47 น. หลังจากเพจที่ชื่อ ธนวัฒน์ วงศ์ไชย-Tanawat Wongchai ได้ประชาสัมพันธ์กิจกรรมชุมนุมที่จะเกิดขึ้นในจุฬาฯ และก็เป็นวันที่มีแพลตฟอร์มเกิดขึ้นนั่นเอง โดยโพสต์ที่มีการนัดรวมตัวกันถูกโพสต์ในเพจ Spring Movement หลังจากที่เกิดกิจกรรมไปแล้ว หลังจากนั้นก็ได้ทำการโพสต์รูปภาพการชุมนุมที่เกิดขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า Spring Movement ไม่ได้เกิดขึ้นเพื่อกระจายข้อมูลเกี่ยวกับการนัดหมายแพลตฟอร์มในจุฬาฯ แต่เพื่อเผยแพร่ข้อมูลเหตุการณ์แพลตฟอร์มที่เกิดขึ้น

นอกจากนี้ ยังมีแพลตฟอร์มที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อใช้ร่วมกันหลายวิทยาเขต ได้แก่ Facebook ภาคิ 9 ราษฎร์ ซึ่งเป็นการแพร่กระจายข้อมูลแพลตฟอร์มของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล 9 วิทยาเขต โดยการเคลื่อนไหวของมหาวิทยาลัยราชมงคลเริ่มจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรีเป็นที่แรก หลังจากนั้นมหาวิทยาลัยราชมงคลวิทยาเขตอื่นก็ได้ออกมาเคลื่อนไหวตาม มีการใช้ # ที่เฉพาะของแต่ละวิทยาเขต เช่น #ราชมงคลจะไม่ทนอีกต่อไป #ถึงติดรัฐบาลแต่ก็ขานประชาธิปไตย และ #คืนคอยjoinชุมนุม เป็นต้น

ดังนั้น สื่อสังคมออนไลน์ที่หยิบยกมาศึกษาในครั้งนี้ จึงใช้เกณฑ์การเลือกบัญชีผู้ใช้งานที่เป็นบัญชีหลักของสถาบันการศึกษาที่เกิดแฟลชม็อบ ซึ่งพบว่าทั้งหมดคือ Facebook และ Twitter อย่างน้อย 19 บัญชีผู้ใช้งาน ที่เกี่ยวข้องกับแฟลชม็อบนักศึกษา 19 มหาวิทยาลัย กลุ่มตัวอย่างดังกล่าวใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยเลือกมหาวิทยาลัยที่เกิดแฟลชม็อบและมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการขับเคลื่อนอย่างเด่นชัด โดยข้อมูลหลักที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์ก็คือ เนื้อหาของโพสต์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในช่วงเวลาที่ศึกษา ร่วมกับข้อมูลชั้นรองจากสื่ออื่น ๆ ทำให้ข้อมูลกิจกรรมที่นำมาศึกษานั้นครอบคลุมทั้งกิจกรรมการประท้วงในโลกจริงและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องในโลกออนไลน์

ในการสร้างข้อสรุปเพื่อตอบคำถามงานวิจัยข้างต้น ผู้เขียนประยุกต์ใช้การเทียบเคียงรูปแบบอย่างยืดหยุ่น (Flexible pattern matching) ซึ่งเป็นวิธีในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ใช้การจับคู่รูปแบบจากแนวคิดทฤษฎีที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมและรูปแบบที่สังเกตได้จากข้อมูลเชิงประจักษ์ (Bouncken et al., 2021, pp. 255–258) ซึ่งก็คือข้อมูลปรากฏการณ์จากบัญชีสื่อสังคมออนไลน์ที่เลือกมาศึกษา รวมถึงข้อมูลชั้นรองอื่น ๆ นำมาประมวลเพื่อหาลักษณะร่วมจนสรุปเป็นรูปแบบหรือคุณลักษณะที่สำคัญของการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในแฟลชม็อบ หลังจากนั้นจึงนำไปเปรียบเทียบกับคุณลักษณะเด่นจากกรณีศึกษาอื่นก่อนหน้านี้ ที่ถูกประมวลออกมาในรูปแบบแนวคิดทฤษฎี ทั้งนี้ เพื่อยืนยันหรือขยายขอบเขตบริบทของทฤษฎีที่มีอยู่ วิธีดังกล่าวจึงมีลักษณะของการอุปนัย (deduction) และนิรนัย (induction) ร่วมกัน โดยแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการเทียบเคียงที่สำคัญได้แก่ แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movement) ร่วมกับแนวคิดการใช้สื่อสังคมออนไลน์กับการประท้วง

บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movement)

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า สื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทค่อนข้างสูงที่ก่อให้เกิดการประท้วง ในแง่หนึ่งสื่อใหม่นี้ทำหน้าที่เป็น “เครื่องอำนวยความสะดวก” (facilitator) เสมือนข้อต่อระหว่างโลก online กับโลก offline ในแง่นี้ Valenzuela (2013, p. 920) ได้ชี้ให้เห็นหลักฐานที่สนับสนุนข้อค้นพบที่ว่าสื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องอำนวยความสะดวก (facilitators) โดยตรงให้กับกิจกรรมทางการเมือง แต่ยังไม่สามารถระบุความสัมพันธ์ได้อย่างชัดเจน ว่าการใช้สื่อสังคมออนไลน์นำไปสู่การเพิ่มขึ้นของกิจกรรมทางการเมืองได้อย่างไร หากแต่เพียงพิสูจน์ชัดได้ว่าปัจจัย

สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการประท้วงของพลเมืองมีอยู่ 3 ประการ ได้แก่ หนึ่งด้านข้อมูล (information) โดยสื่อสังคมออนไลน์ทำหน้าที่สำคัญในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ สองคือด้านการแสดงความคิดเห็น (opinion expression) การใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อแสดงความคิดเห็นทางการเมือง และด้านสุดท้าย คือด้านการเคลื่อนไหว (activism) โดยสามารถค้นหาข้อมูลเพื่อเข้าร่วมการระดมผ่านโซเชียลมีเดียต่าง ๆ โดยผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการแสดงความคิดเห็นและการเคลื่อนไหวเป็นสื่อกลางความสัมพันธ์ระหว่างการใช้สื่อสังคมออนไลน์กับพฤติกรรมการประท้วงอย่างชัดเจน

สอดคล้องกับข้อค้นพบของ Jost et al. (2018) ที่เสนอว่าสื่อสังคมออนไลน์มีความสำคัญต่อการประสานงานของกิจกรรมประท้วง โดยเฉพาะเป็นช่องทางแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารที่จำเป็น อาทิ ข้อมูลการเดินทาง การชุมนุม การลาดตระเวนของตำรวจ การใช้ความรุนแรง จุดพยาบาล และการสนับสนุนทางกฎหมาย เป็นต้น อีกทั้งยังเป็นช่องทางส่งต่อข้อความทางอารมณ์และกระตุ้นแรงบันดาลใจ ทั้งในการสนับสนุนและต่อต้านการประท้วงกิจกรรม สิ่งเหล่านี้รวมถึงข้อความที่เน้นถึงความขุ่นเคืองจากปัญหาจริยธรรม ความกังวลเกี่ยวกับความเป็นธรรม และความยุติธรรมทางสังคม โดยได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับพลังของสื่อสังคมออนไลน์ที่มีพื้นฐานมาจาก “เครือข่ายมิตรภาพ” (friendship networks) ซึ่งหมายถึงการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารและอารมณ์ความรู้สึกผ่านสื่อสังคมออนไลน์จะเป็นไปอย่างรวดเร็วเนื่องจากเป็นการแพร่ผ่านเครือข่ายของคนที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว ซึ่งจะมีความไวเนื้อเชื่อใจกันจนมีแนวโน้มที่พร้อมจะเชื่อ (prevalidated) และเกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติให้คล้อยตามและส่งต่อไปมีอิทธิพลกับเพื่อนคนต่อไปในเครือข่าย ดังนั้น ผลกระทบจากการส่งต่อข้อมูลและการกระตุ้นทางอารมณ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์จึงเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพผ่านเครือข่ายมิตรภาพนี้ ซึ่งปฏิวัติการสื่อสารทางการเมืองแบบเดิม

อีกข้อเสนอหนึ่งกลับมองว่า ควรพิจารณาสื่อสังคมออนไลน์ในฐานะ “เงื่อนไขใหม่” (new condition) ที่นำไปสู่การเปลี่ยนบริบทของการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่เปิดพื้นที่ทั้งในมิติของเวลาและสถานที่อย่างกว้างขวาง บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ดังกล่าวนี้ Poell and Van Dijck (2018, pp. 546–561) ได้ชี้ให้เห็นบทบาทในฐานะส่วนหนึ่งของกระบวนการขับเคลื่อนทางสังคมทั้งหมด คำถามที่เหมาะสมในเชิงวิจัยจึงไม่ใช่การเปรียบเทียบความสำคัญระหว่างการขับเคลื่อนในโลกออนไลน์หรือโลกจริง หรือการขับเคลื่อนในโลกออนไลน์เป็นเหตุให้เกิดการขับเคลื่อนในโลกจริงหรือไม่ แต่เป็นคำถามที่ว่า การใช้งานแพลตฟอร์มสื่อสังคม

ออนไลน์อย่างกว้างขวางส่งผลกระทบต่อองค์กรและการสื่อสารของการขับเคลื่อนการประท้วงในปัจจุบันอย่างไร เรียกได้ว่า จัดวางสื่อสังคมออนไลน์ในบริบทของพื้นที่การระดมและกระบวนการสื่อสารในระบบนิเวศของขบวนการเคลื่อนไหวทั้งหมดหรือเรียกว่าเป็น “มุมมองเชิงนิเวศวิทยา” (ecological perspective) ซึ่งหมายถึง การพิจารณาการต่อสู้ในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์และสังคม เป็นการต่อสู้ที่อยู่ในข่ายใยอันซับซ้อนของความสัมพันธ์ทางสังคมที่เชื่อมโยงทั้งผู้ต่อสู้ ผู้สนับสนุน ฝ่ายตรงข้าม ผู้แข่งขัน และฝ่ายที่เป็นกลาง โดยข่ายใยเหล่านี้ยึดขยายครอบคลุม ตัดข้ามภาคส่วนทางสังคม กลุ่มทางสังคม ตลอดจนพรมแดนรัฐชาติ ข่ายใยดังกล่าวนี้ไม่คงที่หยุดนิ่ง แต่มีพลวัตและส่งผลกระทบซึ่งกันและกันตลอดเวลา ซึ่งเป็นโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (political opportunity structure) ที่แท้จริงของการเคลื่อนไหวทางสังคม (Koopmans, 2004, p. 40) ในแง่นี้ สื่อสังคมออนไลน์ในฐานะเงื่อนไขใหม่จึงส่งผลปรับเปลี่ยนพลวัตของโครงสร้างโอกาสทางการเมือง กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญในการวิเคราะห์การเมืองแห่งการต่อสู้ (contentious politics) ในปัจจุบัน

นอกจากนี้ Castells (2015) ยังได้เสนอมุมมองอีกประการหนึ่ง ที่พิจารณาการเคลื่อนไหวในโลกออนไลน์ว่าไม่ได้แยกขาดจากการขับเคลื่อนในโลกออฟไลน์ แต่เป็นสิ่งที่ผสมอยู่ด้วยกันจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ดังนั้น พื้นที่การสื่อสารและความสัมพันธ์ทางสังคมของการประท้วงจึงเป็น “พื้นที่ลูกผสม” (hybrid space) ที่ได้กลายเป็นปริณิณทลสาธารณะแบบใหม่ (new public space) อันเป็นพื้นที่รูปแบบใหม่ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการทำลายโครงสร้างเชิงสถาบันเดิม เป็นพื้นที่เครือข่ายการสื่อสารเสรีที่มีสิทธิอำนาจในตัวเอง (space of autonomy) เป็นจุดเชื่อมต่อเพื่อประกอบสร้างความจริงทางสังคมผ่านการไหลเวียนในโลกอินเทอร์เน็ต (space of flows) และเป็นพื้นที่เชิงสัญลักษณ์เพื่อการแสดงออกของการประท้วงแต่ละครั้ง (space of places) การขับเคลื่อนในโลกออนไลน์จะบรรลุภารกิจอย่างสมบูรณ์ในฐานะขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ก็ต่อเมื่อสามารถเข้ายึดครองพื้นที่ทางกายภาพในเขตเมือง พื้นที่ลูกผสมที่สะท้อนลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ออนไลน์และออฟไลน์ จึงเป็นหัวใจสำคัญของการเคลื่อนไหวทางสังคมในปัจจุบัน

บททวนแนวคิดที่ใช้อธิบายแฟลชม็อบนักศึกษา

จากการทบทวนข้อเสนอของนักวิชาการซึ่งเผยแพร่ในสื่อต่าง ๆ พบว่าปรากฏการณ์ “แฟลชม็อบนักเรียนนักศึกษา” ถูกอธิบายในแง่ของที่มาหรือสาเหตุที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อน รวมถึงพยายามอธิบายลักษณะหรือสร้างความคิดรวบยอด

(conceptualization) เกี่ยวกับปรากฏการณ์ โดยการอธิบายที่ชัดเจนที่ผู้วิจัยพบมีอยู่ 3 ลักษณะ ได้แก่ 1. การอธิบายว่าเป็นพฤติกรรมกลุ่มที่อ่อนเหตุผล (irrational group behavior) แต่ตกอยู่ใต้อิทธิพลของอารมณ์ความรู้สึก 2. อธิบายว่าเป็นขบวนการเคลื่อนไหว (movement protests) ซึ่งถูกชี้นำโดยการคิดคำนวณที่มีเหตุผล (rational action) 3. อธิบายว่าเป็นเครือข่ายการประท้วง (networked protests) อันเป็นผลมาจากการพัฒนาเครือข่ายข้อมูลข่าวสารแบบใหม่บนโลกออนไลน์ที่มีลักษณะเชิงสัมพันธ์ (relational) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. อธิบายว่าเป็นพฤติกรรมกลุ่ม (group behavior)

แนวการอธิบายในลักษณะนี้เน้นการอธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดการออกมาชุมนุมของนักเรียนนักศึกษาบนฐานการวิเคราะห์พฤติกรรมรวมหมู่ (collective behavior) โดยมีสมมุติฐานว่า สาเหตุฐานรากที่ทำให้เกิดการออกมาชุมนุมคือปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม (social problems) โดยปัญหาดังกล่าวนำไปสู่กลไกทางจิตวิทยาที่ก่อให้เกิดความคับข้องใจในหมู่ผู้คน กลายเป็นการก่อตัวของอารมณ์ที่รุนแรง ซึ่งเป็นตัวผลักดันให้ปัจเจกบุคคลออกมาเคลื่อนไหวบนท้องถนน อย่างไรก็ตาม ภายใต้การวิเคราะห์ของทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ ปัญหาสังคมที่เป็นต้นเหตุทั้งหมดจะสามารถเป็นได้ทั้งข้อเท็จจริงหรือสิ่งประกอบสร้างทางสังคม ซึ่งไม่ใช่ประเด็นสำคัญ หากแต่จุดที่ทฤษฎีให้ความสนใจก็คือ สามารถก่อให้เกิดความตึงเครียดในสังคม เกิดอารมณ์คับข้องใจอย่างรุนแรงในหมู่ผู้คน ในแง่นี้ทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่จึงมักมองปรากฏการณ์การประท้วงว่าเป็น “พฤติกรรมกลุ่มที่อ่อนเหตุผล” (irrational group behavior) ภาพลักษณ์ของการชุมนุมจึงถูกมองว่าเป็นช่วงเวลาแห่งความบ้าคลั่งที่ถูกกระเปิดออกมาโดยฝูงชนที่ไม่สมหวัง (Edwards, 2014, pp. 10–11, 40–41)

นักวิชาการที่เสนอแนวการวิเคราะห์สอดคล้องใกล้เคียงกับแนวคิดดังกล่าว ได้แก่ บุญเลิศ วิเศษปรีชา ที่เสนอว่าสาเหตุที่ทำให้เกิดแฟลชม็อบในสถาบันการศึกษาหลายแห่งเนื่องจาก “เกิดความไม่พอใจของนักศึกษา เยาวชน ที่ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยเวลานี้ พวกเขาเติบโตมาในช่วงที่มีการรัฐประหาร คสช. ปี 2557 ที่ผ่านมามพวกเขาก็อยู่กับยุค คสช. มา 5 ปี เหมือนเป็นการอยู่ด้วยความอดทน จนมีการเลือกตั้งแล้วปี 2562 และคิดว่าการเลือกตั้งจะนำไปสู่โอกาสในการใช้สิทธิของพวกเขาเพื่อเปลี่ยนแปลงประเทศไปในทิศทางใหม่ แต่สิทธิและเจตนารมณ์ของพวกเขาถูกปิดเบือน ถูกโค่นล้มโดยฝ่ายที่ต้องการสืบทอดอำนาจ ความไม่พอใจนี้จึงถูกปะทุออกมา” (Kittiratwarangkun, 2020) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ที่ชี้ให้เห็นถึงปัญหาสังคมที่เป็นอยู่ และเป็นสาเหตุฐานรากที่นำไปสู่ “ความไม่พอใจ” และในท้ายที่สุดก็ “ปะทุออกมา”

ผลักดันให้นักเรียนนักศึกษาเหล่านี้ออกมาชุมนุมในพื้นที่สถานศึกษาต่าง ๆ

2. อธิบายว่าเป็นขบวนการเคลื่อนไหว (movement protests)

แนวการอธิบายนี้มองว่าปรากฏการณ์แฟลชม็อบเป็นการประท้วงที่เป็นผลมาจากการวางแผนและจัดการ หรือกล่าวได้ว่าการออกมาชุมนุมของนักเรียนนักศึกษาเป็นส่วนประกอบหนึ่งของ “ขบวนการเคลื่อนไหว” (movement) ซึ่งมีพื้นฐานแนวคิดที่มองว่าการประท้วงไม่ได้เกิดขึ้นจากอารมณ์ของฝูงชน หรือเป็นผลมาจากความคับข้องใจของผู้คนในสังคม แต่ปัจจัยชี้ขาดมาจากการความสามารถใน “การระดมทรัพยากร” (resource mobilization) โดยเน้นความสามารถในการระดมทรัพยากรต่าง ๆ อาทิ เงิน มวลชนที่เข้าร่วม องค์กรต่าง ๆ โครงสร้างการสื่อสาร ทักษะและวิธีการ ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการขับเคลื่อน ตลอดจนการสนับสนุนจากสังคม โดยทรัพยากรเหล่านี้จะถูกระดมเข้าสู่การกระทำรวมหมู่ (collective action) เพื่อสร้างอำนาจในการต่อรอง รวมถึงส่งผลต่อการเปลี่ยนทัศนคติของสังคม

ความสามารถในการระดมดังกล่าวนี้ถูกพิจารณาในฐานะการกระทำอย่างมีเหตุผล (rational action) ของบุคคลที่เข้าสู่ขบวนการ เนื่องจากมีความสัมพันธ์กับต้นทุน (costs) และผลประโยชน์ (benefits) อยู่เสมอ บุคคลตัดสินใจที่จะเข้าร่วมการกระทำรวมหมู่ เมื่อพิจารณาแล้วจะสามารถได้รับผลมากกว่าต้นทุนที่จะต้องสูญเสียไป นอกจากนี้ การระดมทรัพยากรยังเกี่ยวข้องกับ โครงสร้างขององค์กร (Social Movement Organization: SMO) และเครือข่ายทางสังคม (Social Movement Network) ในฐานะโครงสร้างการระดม (mobilizing structure) ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง SMOs จะเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะตัดสินความสามารถในการระดมและความสำเร็จขององค์กร ในขณะที่การพิจารณาเครือข่ายทางสังคมจะเน้นที่พลวัตของเครือข่ายและให้ความสำคัญที่รูปแบบของเครือข่าย อาทิ การเป็นพันธมิตร การแข่งขัน ความขัดแย้ง และการแลกเปลี่ยน เป็นต้น ซึ่งเป็นตัวกำหนดลักษณะของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและความสามารถในการระดมเช่นกัน (Edwards, 2014, pp. 42–55, 55–60, 67–68)

มุมมองดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอของ กนกรัตน์ เลิศชูสกุล ที่อธิบายแฟลชม็อบนักเรียนนักศึกษาในครั้งนี้ว่า มีลักษณะเป็นขบวนการ หรือที่เรียกว่าเป็น “ขบวนการคนรุ่นใหม่” โดยชี้ให้เห็นว่า “พวกเค้า (ผู้เข้าร่วม) ตื่นตัวทางการเมือง และ exercises การต่อสู้ทางการเมืองหลายปีก่อนหน้าสองสัปดาห์ที่ผ่านมา” แฟลชม็อบที่เกิดขึ้นจึงเป็นการแสดงออกที่ต่อเนื่องจากการต่อสู้ทางการเมืองในช่วง 2–3 ปีมานี้ โดยเฉพาะการต่อสู้บนโลกออนไลน์ที่เริ่มแสดงตัวอย่างชัดเจนจากการเคลื่อนไหวของ “พลเมืองไซเบอร์” เพื่อต่อสู้กับนโยบาย single gateway ในช่วง

ปี 2559 ที่มีการระดมกต f5 เพื่อถล่มหน้าเพจหน่วยงานราชการหลายแห่ง นอกจากนี้ยังสั่งสมประสบการณ์จากการสัมผัสการเมืองที่เป็นทางการ ผ่านการร่วมกิจกรรมกับอดีตพรรคอนาคตใหม่ในช่วงการเลือกตั้งปี 2562 ซึ่งนำไปสู่การตกผลึกแนวทางการขับเคลื่อนที่ว่า การต่อสู้เพียงบนโลกออนไลน์ไม่พอ เป็นการยกระดับจากการแสดงตัวผ่านสังคมออนไลน์ที่ประเมินแล้วว่าไม่ได้ผล หากแต่จำเป็นต้องยกระดับสู่การเมืองบนท้องถนน (matichon tv, 2020)

ในแง่นี้การประท้วงของนักเรียนนักศึกษาที่เกิดขึ้นจึงมีลักษณะของพัฒนาการการสั่งสมประสบการณ์ เครือข่ายที่ก่อตัวเป็นรูปเป็นร่าง หรือที่มุมมองของทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมองว่า เป็นการกระทำที่มีเหตุผล (rational action) ไม่ใช้การออกมาโดยแรงผลักดันของอารมณ์ผิตหวังไม่พอใจอย่างกะทันหัน หากแต่มีแผนงานและยุทธวิธีบางอย่างที่ได้เตรียมไว้ล่วงหน้า หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นการประท้วงที่มีการจัดการ (movement protests)

3. อธิบายว่าเป็นเครือข่ายการประท้วง (networked protests)

Edwards (2014, pp. 238–241) เสนอว่า ในปัจจุบันควรเริ่มพิจารณาการกระทำรวมหมู่ จากมุมมอง “เชิงสัมพันธ์” (relational) มากกว่ามุมมองเชิงเหตุผล (rational) โดยชี้ให้เห็นว่าผู้เข้าร่วมการประท้วงไม่ได้เกิดจากการคิดคำนวณบนฐานเหตุผลชุดเดียวกัน หรือเป็นตัวแสดงที่กระทำภายใต้การกล่อมเกลางทางสังคมในแบบหนึ่ง ๆ (under-socialized actors) แต่มุมมองแบบเชิงสัมพันธ์ชี้ให้เห็นว่าตัวแสดงดังกล่าวมีลักษณะเป็นปัจเจกบุคคลมากกว่า กล่าวคือ การตัดสินใจเข้าร่วมนั้นวางอยู่บนพื้นฐานเหตุผลคนละชุด ซึ่งเหตุผลดังกล่าวมีฐานทางวัฒนธรรมและการผลักดันทางอารมณ์คนละแบบ สอดคล้องกับการศึกษาของ Castells (2012, p. 225) ที่พิจารณาการประท้วงในฐานะการประกอบสร้างทางสังคม และชี้ให้เห็นแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงของการประท้วงในปัจจุบัน ที่มองการเคลื่อนไหวของการประท้วงในบริบทของ “วัฒนธรรมการแบ่งปัน” (culture of sharing) ที่เปิดใช้งานโดยเครือข่ายสังคมออนไลน์ ในวัฒนธรรมนี้ผู้คนประกอบสร้างเครือข่ายแนวนอน (horizontal networks) ในโลกออนไลน์และก่อรูปกลายเป็นการประท้วงบนท้องถนน ก่อนที่จะขยายออกไปทั่วโลกผ่านแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียอีกครั้ง โดยเครือข่ายในลักษณะนี้ได้เปลี่ยนลักษณะความเป็นพลวัตของการขับเคลื่อนการประท้วง ที่แม้จะมุ่งสู่ความร่วมมือและความเป็นปึกแผ่นของปัจเจกชนแต่ก็ไม่ต้องการผู้นำอย่างเป็นทางการ การประกอบสร้างของการประท้วงที่มีลักษณะเชิงสัมพันธ์นี้ Poell and Van Dijk (2018, pp. 546–561) ได้ทบทวนและรวบรวมงานวิจัย และสรุปให้เห็นลักษณะ

ที่แตกต่างจากการระดมในลักษณะเดิมอย่างน้อยใน 2 มิติ ได้แก่

- **ลักษณะของกิจกรรมรวมหมู่** การเข้าร่วมการประท้วงของคนส่วนใหญ่ในปัจจุบัน เข้าร่วมขบวนการสังคมด้วยแรงจูงใจและเป้าหมายของตนเอง Bennett and Segerberg (2013) ชี้ให้เห็นว่า การเข้าร่วมการกระทำรวมหมู่ในแบบเดิมซึ่งจำเป็นต้องมีการเจรจาและตีความร่วม เพื่อประกอบสร้างอัตลักษณ์ร่วมได้เปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นพฤติกรรมที่มีลักษณะที่เรียกว่า “การกระทำเชื่อมต่อ” (connective action) ซึ่งการเข้าร่วมกิจกรรมการประท้วงเกิดขึ้นผ่านการแชร์กรอบการกระทำส่วนบุคคล (personal action frames) ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ทำให้ผู้ที่มีแรงผลักดันและเป้าหมายที่เหมือนกันสามารถเชื่อมต่อเข้าหากันได้อย่างรวดเร็ว ณ ขณะเวลาหนึ่ง การประท้วงในลักษณะดังกล่าวจึงเป็น “ความรู้สึกร่วมที่เป็นปัจเจกบุคคล” (collective sense of self) (คือเป็นความรู้สึกเดิมของปัจเจกบุคคลที่มีอยู่แล้ว ไม่ใช่ความรู้สึกหรืออัตลักษณ์ที่ประกอบสร้างขึ้นใหม่) และในขณะเดียวกัน ความรู้สึกและการแสดงออกของปัจเจกบุคคลดังกล่าวก็ได้กลายเป็นการแสดงออกของอัตลักษณ์ร่วม (manifestation of collective identity) ด้วยเช่นกัน

- **ลักษณะการนำองค์กรเคลื่อนไหวทางสังคมที่เป็นทางการ** (social movement organizations) มักไม่ปรากฏในการชุมนุมในลักษณะนี้ นับตั้งแต่การลุกฮือในกลุ่มประเทศอาหรับ (Arab Spring) แม้ว่าการวางยุทธศาสตร์และความเป็นผู้นำก็ยังเป็นสิ่งจำเป็นต่อการบริหารจัดการและการสื่อสาร สิ่งที่เปลี่ยนไปก็คือ ในปัจจุบันจะพบบทบาทของกลุ่มนักเคลื่อนไหวขนาดเล็กขึ้นมามีบทบาทมากขึ้นในฐานะเครือข่ายที่อำนวยความสะดวกด้วยโซเชียลมีเดีย โดยทำหน้าที่หลายอย่างทดแทนองค์กรเคลื่อนไหวทางสังคมแบบดั้งเดิม อาทิ การวางกรอบกิจกรรมการประท้วง การเชื่อมโยงบุคคลและกลุ่มที่กระจัดกระจายกันอยู่ นอกจากนี้ ตัวแสดงเหล่านี้มีความสำคัญในการเมืองข้อมูลข่าวสาร ผ่านการย่อยข้อมูล แพร่กระจาย และเป็นฐานข้อมูลให้การประท้วง ปฏิบัติการเหล่านี้ Della Ratta and Valeriani (2014, pp. 288–304) โต้แย้งว่าตัวแสดงเหล่านี้เป็น “ผู้นำการเชื่อมต่อ” (connective leaders) ซึ่งก็คือผู้นำที่มุ่งเน้นไปที่การเชื่อมโยงผู้คนและข้อมูลกิจกรรมที่ทำ เกี่ยวข้องกับการเชิญชวนเชื่อมต่อ และกระตุ้น มากกว่าการกำกับทิศทาง บังคับบัญชา หรือการออกประกาศอย่างเป็นทางการ ผู้นำหรือแกนนำมีภาพลักษณ์ของการเป็น microcelebrities ต่างจากการเคลื่อนไหวแบบเดิมที่ต้องการผู้นำซึ่งมีลักษณะเป็น mass media celebrities

นอกจากนี้ Castells (2013, pp. 65–71) ยังชี้ให้เห็นอีกว่า การสื่อสารในวงกว้างได้เปลี่ยนรูปแบบไปแล้วในปัจจุบัน โดยเปลี่ยนจากการสื่อสารมวลชน (mass communication) มาเป็นลักษณะที่เรียกว่า การจัดการตัวเองของมวลชน (mass self-organization) ซึ่งพัฒนาขึ้นมาพร้อมกับยุคอินเทอร์เน็ต กลายเป็นกระบวนการใหม่ของอำนาจแห่งข้อมูลข่าวสารและการสื่อสารที่แทรกซึมเข้าไปในทุกอณูของชีวิตทางสังคม โดยแต่ละปัจเจกบุคคลสร้างระบบสื่อสารมวลชนของตนเองผ่านโลกออนไลน์ โดยไม่ได้เป็นเพียงผู้รับสาร แต่เป็นผู้ผลิตและส่งสารด้วยในเวลาเดียวกัน ดังนั้น YouTube และเว็บไซต์เนื้อหา (รวมถึงสื่อสังคมออนไลน์อื่น ๆ) ที่ผู้ใช้สร้างขึ้นจึงเป็นวิธีการสื่อสารมวลชน ในขณะเดียวกันผู้ใช้นั้นก็เลือกวิถีชีวิตที่ต้องการดูและแสดงความคิดเห็นจากรายการที่มีอยู่มากมายด้วย สารต่าง ๆ ที่ถูกเผยแพร่ออกมาจะถูกรับโดยผู้ใช้นาน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความพอใจของผู้รับสาร แม้ว่าการคุกคามทางกฎหมายสำหรับการละเมิดลิขสิทธิ์และการเซนเซอร์เนื้อหาทางการเมืองของรัฐบาลก็เป็นปัจจัยสำคัญ แต่การแสดงออกอย่างเสรีบนแพลตฟอร์มออนไลน์กลายเป็นแรงกดดันหลักที่ส่งผลต่อผู้ผลิตข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ การสื่อสารที่พัฒนาขึ้นมาจึงมีลักษณะเป็นเครือข่ายแนวราบ (horizontal networks) ของปฏิสัมพันธ์เชื่อมต่อ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก ณ ขณะเวลาหนึ่ง ๆ ที่ก่อตัวขึ้นรอบปัจเจกบุคคลแต่ละคน ซึ่งแตกต่างกันไปตามที่แต่ละคนจะเลือกผลิตและรับข้อมูลประเภทใดประเภทหนึ่ง ทุกคนจึงสื่อสารภายใต้เครือข่ายการสื่อสารที่ไม่เหมือนกัน หรือเป็นเครือข่ายที่มีลักษณะ “สร้างเนื้อหาขึ้นเอง กำกับตนเอง ในการปล่อยเนื้อหา และเลือกรับ (ข้อมูลข่าวสาร) โดยทุก ๆ คนที่สื่อสารกับทุก ๆ คน” นำไปสู่การเกิดชุมชนการสื่อสารที่มีลักษณะความสนใจเฉพาะ (online communities) ซึ่งกลายเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของชีวิตประจำวันของมนุษย์ในปัจจุบัน

การอธิบายลักษณะการกระทำรวมหมู่ในลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอของ จันจิรา สมบัติพูนศิริ ที่อธิบายแฟลชม็อบบนนักเรียนนักศึกษาว่าเป็น “เครือข่ายการประท้วง” (networked protests) กล่าวคือ มีการจัดการระดับหนึ่งแต่ยังไม่มีเป็น movement เต็มตัว โดย “นักเรียนจากแต่ละวิทยาเขตและโรงเรียนสร้างแฮชแท็ก Twitter ที่แตกต่างกัน โดยแฮชแท็กมักใช้คำขวัญมหาวิทยาลัย/โรงเรียน ผสมกับสโลแกนต่อต้านระบอบการปกครอง แฮชแท็กที่แตกต่างกันหลายสิบรายการกลายเป็นแคมเปญร่วมที่นำเสนอกการต่อต้านระบอบการปกครอง ขณะเดียวกันก็สะท้อนถึงการระบุตัวตนที่หลากหลายของนักเรียนนักศึกษา โดยแต่ละสถาบันฯ

มีคณะทำงาน (organizing team) ของตัวเองที่มีการประสานงานอย่างหลวม ๆ ข้ามสถานศึกษาผ่านองค์กรร่วมใหญ่ อาทิ สหพันธ์นักศึกษาและสหภาพนักศึกษา การประสานงานข้ามสถาบันในลักษณะเครือข่ายนี้เอื้อให้มีการกระจายอำนาจความเป็นผู้นำและความยืดหยุ่นทางยุทธวิธี” (Sombatpoonsiri, 2020) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การประท้วงที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากสื่อสังคมออนไลน์ที่เชื่อมต่อนักเรียน นักศึกษาที่มีความคิดเหมือนกันในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เกิดเป็นเครือข่ายแนวราบเฉพาะกิจ ที่เป็นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนผู้คนออกมาประท้วงในครั้งนี้

ผลการศึกษา

จากการสำรวจสื่อสังคมออนไลน์ตัวอย่างในรอบช่วงเวลาที่ศึกษา สามารถประมวลข้อมูลบางประการที่เป็นตัวแปรสำคัญและสอดคล้องกับการวิเคราะห์ของบทความชิ้นนี้ ได้แก่ แสขแท็กหลักที่ใช้ ลักษณะของแกนนำ และประเภทเนื้อหาที่โพสต์ ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 1 ประมวลเนื้อหาจากบัญชีผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่ศึกษา โพสต์ระหว่างวันที่ 22-27 กุมภาพันธ์ 2563

มหาวิทยาลัย ที่เป็นกรณี ศึกษา และบัญชี ผู้ใช้สื่อสังคม ออนไลน์ ที่เกี่ยวข้อง	แฮชแท็ก หลัก ที่ใช้	การ ประกาศ แกนนำ ที่เด่นชัด	โพสต์ นัดหมาย และ กำหนด การจัด Flash mob	โพล สำรวจ และระดม ความ ช่วยเหลือ	เผยแพร่ แถลงการณ์	โพสต์ ที่มี ลักษณะ ปลุก ระดม
มหาวิทยาลัย เทคโนโลยี ราชมงคล (รวม 9 วิทยาเขต) Facebook: ภาคี ๙ ราษฎร์ Twitter: @rmut_2563	#ราชมงคล จะไม่ทน อีกต่อไป	x	มี	มี	มี	x

ตาราง 1 (ต่อ)

มหาวิทยาลัย ที่เป็นกรณีศึกษา และบัญชี ผู้ใช้สื่อสังคม ออนไลน์ ที่เกี่ยวข้อง	แฮชแท็ก หลัก ที่ใช้	การ ประกาศ แก่นำ ที่เด่นชัด	โพสต์ นัดหมาย และ กำหนด การจัด Flash mob	โพล สำรวจ และระดม ความ ช่วยเหลือ	เผยแพร่ แถลงการณ์	โพสต์ ที่มี ลักษณะ ปลูก ระดม
มหาวิทยาลัย วลัยลักษณ์ Facebook: 1. แนวร่วม นักศึกษามวล. เพื่อประชาธิปไตย 2. ภาคิศึก สิทธิมวล. เพื่อประชาธิปไตย - ภาคป. 3. มวล.เสรี 4. เคียงข้าง นักศึกษา WU Twitter: @GETOU- TETU	#ขอกู้ คืนเกียรติ #เด็กมวล ไม่เอาทุ่เตี้ย	มี	มี	มี	มี	มี
มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ Facebook: 1. มศว คนรุ่นเปลี่ยน 2. ทีม มศว (ไม่มีจุด) 3. บ้านรัฐศาสตร์ มศว	#มศว ขอมีจุดยืน #รากฐาน จะหารด้วย	มี	มี	มี	มี	x
มหาวิทยาลัย เทคโนโลยี พระจอมเกล้า ธนบุรี Facebook: มดปฏิวัดี - Ant Revolution	#ศาลาวิรชน จะไม่ใช้ ที่หลบฝน อีกต่อไป	x	มี	มี	มี	มี

ตาราง 1 (ต่อ)

มหาวิทยาลัย ที่เป็นกรณีศึกษา และบัญชี ผู้ใช้สื่อสังคม ออนไลน์ ที่เกี่ยวข้อง	แฮชแท็ก หลัก ที่ใช้	การ ประกาศ แนะนำ ที่เด่นชัด	โพสต์ นัดหมาย และ กำหนด การจัด Flash mob	โพล สำรวจ และ ระดม ความ ช่วยเหลือ	เผยแพร่ แถลงการณ์	โพสต์ ที่มี ลักษณะ ปลูก ระดม
มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ Facebook: ลูกช้าง มช.	#ช้างเผือก จะไม่ทน #มหาวิทยาลัย หน้าบาง แห่งหนึ่ง #ลูกช้าง ไม่ทน ขอชน เผด็จการ	x	มี	มี	มี	x
มหาวิทยาลัย รามคำแหง Facebook: ลูกพ่อขุนฯ โค่นล้ม เผด็จการ	#ลูกพ่อขุน ไม่รับใช้ เผด็จการ	x	มี	x	x	x
มหาวิทยาลัย ราชภัฏ สวน สุนันทา Facebook: แนวร่วมนักศึกษา ไม่เป็นข้า เผด็จการ	#สวนสุนันทา ไม่เป็นข้า เผด็จการ #ราชภัฏ อยากจัด กับสลัม	x	มี	มี	มี	x
มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ Facebook: มอกะเสด Kased Movement Twitter: @ KasedMovement	#KUไม่ใช่ ขมหวาน ราดกะทิ	x	มี	x	x	x

ตาราง 1 (ต่อ)

มหาวิทยาลัย ที่เป็นกรณีศึกษา และบัญชี ผู้ใช้สื่อสังคม ออนไลน์ ที่เกี่ยวข้อง	แฮชแท็ก หลัก ที่ใช้	การ ประกาศ แนะนำ ที่เด่นชัด	โพสต์ นัดหมาย และ กำหนด การจัด Flash mob	โพล สำรวจ และ ระดม ความ ช่วย เหลือ	เผยแพร่ แถลงการณ์	โพสต์ ที่มี ลักษณะ ปลูก ระดม
มหาวิทยาลัย พะเยา Facebook: พลังใหม่ ประชาธิปไตย พะเยา	#ฟ้าอยู่ไม่คุย เผด็จการ	x	มี	x	x	x
มหาวิทยาลัยแม่โจ้ Facebook: คณะคันทนา Khanna Community	#มหาวิทยาลัย ปลูกกัญชา นักศึกษา ไม่กินสลิม	x	มี	มี	x	x
มหาวิทยาลัย ขอนแก่น Facebook: ดาวดิน สามัญชน	#มขพอกันที #เกิดจาก สฤษดิ์แต่ไม่ ขอเป็นสลิม	x	มี	x	x	x
มหาวิทยาลัย นเรศวร Facebook: NU-Movement	#เสลา ออกจาก กะลา พร้อมปิดฉาก อำนาจนิยม	x	มี	x	มี	x
มหาวิทยาลัยบูรพา Facebook: กลุ่มโง่กาง	#ทีมลูก ระนาด อยากจะทำด บ้างแม่	x	มี	มี	x	มี
มหาวิทยาลัย ศิลปากร (สนามจันทร์) Facebook: ศิลปากรเสรี เพื่อประชาธิปไตย	#ศิลปากร ขอมีขึ้น	x	มี	x	มี	x

ตาราง 1 (ต่อ)

มหาวิทยาลัย ที่เป็นกรณีศึกษา และบัญชี ผู้ใช้สื่อสังคม ออนไลน์ ที่เกี่ยวข้อง	แฮชแท็ก หลัก ที่ใช้	การ ประกาศ แกนนำ ที่เด่นชัด	โพสต์ นัดหมาย และ กำหนด การจัด Flash mob	โพล สำรวจ และ ระดม ความ ช่วย เหลือ	เผยแพร่ แถลงการณ์	โพสต์ ที่มี ลักษณะ ปลุก ระดม
มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ (ปัตตานี) Facebook: สโมสรนักศึกษา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์	#มอออกตानी ขัยรอบสอง	x	มี	x	x	x
จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย Facebook: Spring Movement	#เสาหลัก จะไม่หัก อีกต่อไป	x	มี	x	x	มี
มหาวิทยาลัย มหาสารคาม Facebook: แนวร่วมนิสิต มมส. เพื่อประชาธิปไตย – MSU Democracy Front	#มมสไม่เอา เผด็จการ	x	มี	มี	x	x
มหาวิทยาลัย กรุงเทพ Facebook: ภาคนักศึกษา มหาวิทยาลัย กรุงเทพ	#BU กูไม่ใช้สลิม	x	มี	x	มี	x

ตาราง 1 (ต่อ)

มหาวิทยาลัย ที่เป็นกรณีศึกษา และบัญชี ผู้ใช้สื่อสังคม ออนไลน์ ที่เกี่ยวข้อง	แฮชแท็ก หลัก ที่ใช้	การ ประกาศ แนะนำ ที่เด่นชัด	โพสต์ นัดหมาย และ กำหนด การจัด Flash mob	โพล สำรวจ และ ระดม ความ ช่วย เหลือ	เผยแพร่ แถลงการณ์	โพสต์ ที่มี ลักษณะ ปลูก ระดม
มหาวิทยาลัย มหิดล (ศาลายา) Facebook: ภาคนักศึกษา ศาลายา Coalition of Salaya Students Twitter: @CoalitionSalaya	#MUNeeds Democracy	x	มี	x	มี	x

ที่มา: รวบรวมโดยผู้เขียน

จากการศึกษาพบว่า แพลตฟอร์มออนไลน์มีรูปแบบที่สำคัญสะท้อนผ่านการ
ใช้สื่อสังคมออนไลน์เทียบเคียงกับแนวคิดบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ใน
การเคลื่อนไหวทางสังคม 3 ประการ ได้แก่ 1. บทบาทกรอบการกระทำส่วนบุคคล
(personal action frame) ในการขับเคลื่อนแพลตฟอร์ม 2. การจัดการตนเองของเครือข่าย
การประท้วงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ และ 3. ความพยายามในการสร้างกรอบการกระทำ
รวมหมู่ (collective action frame) ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. บทบาทกรอบการกระทำส่วนบุคคล (personal action frame) ในการ ขับเคลื่อนแพลตฟอร์ม

งานชิ้นนี้พบว่า สื่อสังคมออนไลน์เป็นเทคโนโลยีสำคัญในการสร้างกรอบ
การกระทำส่วนบุคคล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่สุดของการเกิดการกระทำเชื่อมต่อ
แพลตฟอร์มที่เกิดขึ้นในแง่หนึ่งจึงสะท้อนบทบาทของกรอบการกระทำส่วนบุคคล
ซึ่งหมายถึงการแสดงออกของความหวัง วิถีชีวิต และความคับข้องใจ ของแต่ละบุคคล
ที่สอดคล้องกันเป็นจำนวนมาก การแสดงออกพร้อมกันจำนวนมากดังกล่าว

สามารถเกิดขึ้นได้เพราะเทคโนโลยี ผ่านการ “share” บนสื่อสังคมออนไลน์ และ ความสอดคล้องที่เกิดขึ้นนำไปสู่การกระทำร่วมกันของคนจำนวนมากในโลกจริง นี่คือนิยามเด่นประการหนึ่งของการกระทำเชื่อมต่อ ที่การอ้างอิงถึงตัวตนของคนที่เกี่ยวข้องมาร่วมประท้วงนั้นมาจากการแสดงออกส่วนบุคคลในวงกว้างที่ครอบคลุมและหลากหลายมากกว่าผ่านอัตลักษณ์กลุ่มหรืออุดมการณ์ร่วมกันบางประการของกลุ่มที่จะเกิดขึ้นได้ต้องมีกระบวนการในการสร้างและปลูกฝัง ซึ่งเป็นกระบวนการในการเกิดการกระทำรวมหมู่ (Bennett & Segerberg, 2012, p. 748) นี่จึงเป็นความแตกต่างที่สำคัญมากที่สุดระหว่างการกระทำเชื่อมต่อกับการกระทำรวมหมู่ และทำให้แฟลชม็อบนักศึกษาที่เกิดขึ้นมีความแตกต่างจากการประท้วงที่เคยเกิดในสังคมไทย

สิ่งแรกที่ชี้ให้เห็นว่าแฟลชม็อบนักศึกษามีลักษณะเป็นการกระทำเชื่อมต่อ คือความแตกต่างและหลากหลายของเหตุผลและความต้องการส่วนบุคคลที่ผลักดันให้ปัจเจกแต่ละคนเข้าร่วมแฟลชม็อบ โดย Okey (2021, p. 115) ชี้ให้เห็นว่าเหตุผลและความต้องการที่นำไปสู่การเกิดแฟลชม็อบมีหลายประการ อาทิ ความไม่พอใจต่อการยุบพรรคขนาดใหญ่ ต้องการให้แก้รัฐธรรมนูญ ต้องการให้นายกรัฐมนตรีลาออก ต้องการให้ยุบสภา และต้องการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นต้น อีกประเด็นหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับแรงขับที่ทำให้เกิดแฟลชม็อบนอกเหนือจากเรื่องการเมืองระดับชาติ คือความไม่พอใจผู้บริหารมหาวิทยาลัย ซึ่งเกิดขึ้นร่วมกันในหลายมหาวิทยาลัย อาทิ กรณีของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ก่อนหน้านี้จะเกิดแฟลชม็อบได้เกิดกระแสความไม่พอใจผู้บริหารใน Facebook ลูกช้าง มช. ซึ่งเป็นหนึ่งในแพลตฟอร์มหลักที่เกี่ยวข้องกับแฟลชม็อบของมหาวิทยาลัย โดยความไม่พอใจดังกล่าวเกิดจากการที่มหาวิทยาลัยประกาศงดกิจกรรม Sport Day & Spirit Night ที่กำลังจะจัดในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2563 ด้วยเหตุผลจากปัญหาฝุ่นควัน PM 2.5 และการแพร่ระบาดของไวรัส COVID-19 ประกาศดังกล่าวลงนามโดยรองอธิการบดี วันที่ 31 มกราคม 2563 ซึ่งเป็นการประกาศก่อนวันจัดกิจกรรมเพียง 1 วัน แฟลชม็อบที่เกิดขึ้นจึงเป็นการชุมนุมประท้วงการเมืองระดับชาติควบคู่ไปกับการโจมตีผู้บริหารมหาวิทยาลัย เชื่อมโยงประเด็นผ่านการเปิดเผยรูปภาพและข่าวการเมืองเมื่อปี 2557 ที่ผู้บริหารมหาวิทยาลัยให้พื้นที่แก่กลุ่ม กปปส. เข้ามาชุมนุมในมหาวิทยาลัย รวมถึงโพสต์เชิญชวนนักศึกษาเข้าร่วมแฟลชม็อบ อาทิ “...การเลือกปฏิบัติของผู้บริหาร ความสองมาตรฐาน บีบบังคับนักศึกษา แต่ถ้าเป็นบุคลากรของตัวเองไม่เป็นอะไร ทุกวันนี้ปัญหายังไม่มีคำตอบใด ๆ จากทางผู้บริหาร วันนี้ผมจึงขอมาเชิญชวนทุกคนที่ไม่ยอมอยู่ใต้ความอยุติธรรมในมหาวิทยาลัย รวมไปถึงความอยุติธรรมอื่น ๆ ในสังคม ออกมาเจอกัน

ที่ศาลาธรรม เวลา 17.00 น. ออกมาแสดงพลังว่าเราจะไม่ยอมอยู่ใต้ความอยุติธรรมของพวกคุณอีกต่อไป #ผู้บริหารเป็นของหวานแต่มหาลัยเป็นของประชาชน” (Tar Tinnatar, 2020) เป็นต้น

นอกจากนี้ การใช้แฮชแท็ก (#) ยังสะท้อนลักษณะของกรอบการกระทำส่วนบุคคลด้วยเช่นกัน โดยจะเห็นได้ว่า มีการติดแฮชแท็กสำหรับแพลตฟอร์มมหาวิทยาลัยมีลักษณะร่วมกันคือใช้คำที่แสดงอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยนั้น ๆ อาทิ คำขวัญ ต้นไม้ประจำมหาวิทยาลัย สัตว์สัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัย เป็นต้น พร้อมกับข้อความเพื่อต่อต้านรัฐบาลหรือต่อต้านผู้สนับสนุนรัฐบาล ผ่านการใช้คำศัพท์เฉพาะที่สื่อถึงกลุ่มดังกล่าว อาทิ สลิ้ม ลุงตุ๋ เผด็จการ กะลา เป็นต้น แฮชแท็กที่เกิดขึ้นจึงเป็นเพียงข้อความที่กินความหมายกว้าง ครอบคลุมทั้งนักศึกษาปัจจุบัน ศิษย์เก่า หรือแม้แต่บุคคลากรที่สังกัดมหาวิทยาลัยนั้น ๆ และส่วนหลังจะเป็นข้อความที่แสดงออกเพื่อต่อต้านรัฐบาล แต่ไม่มีการให้เหตุผลหรือระบุดมการณ์ทางการเมืองที่เฉพาะเจาะจง ตัวอย่างเช่น #เสาหลักจะไม่หักอีกต่อไป #KUไม่ใช่ขนมหวานราคาเกะทิ #ข้างเผือกจะไม่ทน #ศิลปินกรขอมีชีน เป็นต้น กรอบในลักษณะนี้จึงต้องการการโน้มน้าวใจ เหตุผล หรือการปรับตัวของผู้เข้าร่วมเพียงเล็กน้อยเพื่อเชื่อมความแตกต่างกับความรู้สึกของผู้อื่นเกี่ยวกับปัญหาทั่วไป กรอบการกระทำส่วนบุคคลเหล่านี้จึงสามารถรวมเหตุผลส่วนตัวที่แตกต่างกันเพื่อโต้แย้งสถานการณ์ร่วมกันได้ ซึ่งเป็นลักษณะเด่นอีกประการของการระดมทรัพยากรในแบบที่เรียกว่าการกระทำเชื่อมต่อ (Bennett & Segerberg, 2012, pp. 748–754)

ข้อเสนอของงานชิ้นนี้แตกต่างจากข้อเสนอของ Sinpeng (2021, p. 192) ที่ได้ศึกษาการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่ม Free Youth ที่พบว่า Twitter โดยเฉพาะการใช้ # เป็นแพลตฟอร์มและวิธีการเบื้องต้นในการสร้าง “เรื่องเล่าร่วม” (collective narratives) โดยหัวข้อสำคัญเป็นการมุ่งเป้าที่รัฐบาลและมีความเกี่ยวข้องกับการเรียกร้องประชาธิปไตย ซึ่งได้กลายเป็นกรอบการเคลื่อนไหวเพื่อแสดงจุดยืนและสื่อสารกับสังคมที่สำคัญ อาทิ #ขีดเส้นตายไล่เผด็จการ หรือ #ให้มันจบที่รุ่นเรา ซึ่งหากเปรียบเทียบแล้วแฮชแท็กของกลุ่ม Free Youth จะแสดงออกถึงกรอบเชิงอุดมการณ์และเรียกร้องการมีส่วนร่วมจากผู้เข้าร่วมที่มากกว่าแฮชแท็กแบบแพลตฟอร์มแฮชแท็กโดยกลุ่ม Free Youth จึงทำหน้าที่เป็นกลไกหนึ่งของการสร้างกรอบการกระทำรวมหมู่มากกว่าแสดงออกถึงการสร้างกรอบการกระทำส่วนบุคคลแบบที่เกิดขึ้นกรณีแพลตฟอร์ม

2. การจัดการตนเองของเครือข่ายการประท้วงผ่านสื่อสังคมออนไลน์

ประเด็นพิจารณาที่สำคัญอีกประการหนึ่งของแฟลชม็อบนักศึกษาที่เกิดขึ้นคือ ลักษณะของการเป็นเครือข่ายจัดการตนเอง (self-organizing networks) โดยในช่วงเริ่มต้นมีลักษณะบางประการที่อาจพิจารณาได้ว่าเป็นเครือข่ายจัดการตนเอง เนื่องจากการนัดหมายจัดกิจกรรมแต่ละครั้งเป็นการทำผ่านแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ หลายกรณีไม่สามารถระบุได้ว่าผู้โพสต์เป็นใคร อย่างน้อยที่สุดจึงกล่าวได้ว่าผู้นำในการประท้วงเป็นสิ่งที่ไม่ปรากฏชัด โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับการชุมนุมและการประท้วงในรูปแบบเดิม ที่มักมีบุคคลแสดงตัวอย่างชัดเจนในการกำหนดวาระและทิศทางการเคลื่อนไหวของขบวนการ ในทางกลับกัน ผู้นำที่เกิดขึ้นในแฟลชม็อบมีลักษณะเหมือนผู้อำนวยความสะดวกให้ความต้องการของมวลชนที่มีอยู่แล้วได้เกิดขึ้นร่วมกัน โดยใช้แพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือในการเชื่อมต่อความต้องการเหล่านั้นเข้าด้วยกัน หรือที่เรียกผู้นำในลักษณะนี้ว่าเป็น ผู้นำการเชื่อมต่อ (connective leaders)

แม้จะไม่สามารถระบุผู้นำได้อย่างเด่นชัด แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีกลุ่มบุคคลที่คอยจัดการ อำนวยความสะดวก และสร้างสรรค์กิจกรรมต่าง ๆ ให้กิจกรรมแฟลชม็อบสามารถดำเนินต่อไปได้ แต่คนกลุ่มนี้ก็ไม่ได้มีบทบาทนำอย่างชัดเจนในการชี้แนะและกำหนดทิศทางของมวลชนที่เข้าร่วม อาทิ แฟลชม็อบที่เกิดขึ้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ไม่ได้มีผู้อำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมที่ชัดเจน หากแต่ก็มีผู้ที่ขึ้นมามีบทบาทนำในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น นางสาวอ้อมทิพย์ เกิดผลานันท์ นิสิตคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาฯ และนางสาวสิรินทร์ มุ่งเจริญ นิสิตคณะอักษรศาสตร์ นายเนติวิทย์ โชติภัทร์ไพศาล คณะรัฐศาสตร์ และนายธนวัฒน์วงศ์ไชย คณะเศรษฐศาสตร์ (“Chulalongkorn University rallied the opposition rally,” 2020)

มีเพียงบางกรณีเท่านั้นที่ผู้นำมีลักษณะต่างไป เช่นในกรณีแฟลชม็อบที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่ได้ปรากฏผู้นำที่โดดเด่น คือ นายจตุภัทร์ บุญภัทรรักษา หรือที่รู้จักกันในชื่อ ไผ่ ดาวดิน นักเคลื่อนไหวทางการเมือง และนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น (“#KKU.Enough, over 2,000 students-people,” 2020) อีกทั้งยังพบว่า แพลตฟอร์มสำคัญที่เกี่ยวข้องกับแฟลชม็อบที่นี้คือ Facebook ดาวดิน สามัญชน ซึ่งเป็นเพจของกลุ่มนักเคลื่อนไหวในประเด็นทางสังคมที่มีชื่อเสียงและไผ่ ดาวดิน ก็เป็นหนึ่งในคนที่มีความสำคัญ ด้วยความที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักดังกล่าวก่อให้นายจตุภัทร์ บุญภัทรรักษา กลายเป็นผู้นำที่มีความโดดเด่น โดยเฉพาะ

เมื่อเทียบกับผู้นำของกิจกรรมแฟลชม็อบในมหาวิทยาลัยอื่น

นอกจากนี้ ยังมีลักษณะอื่น ๆ ที่สะท้อนความสามารถในการจัดการตนเองของเครือข่าย อย่างเช่น การสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดแฟลชม็อบในกรณีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ได้มีการทำสำรวจผ่านเพจ “ลูกช้าง มช.” เกี่ยวกับความคิดเห็นว่าจะมีการจัดชุมนุมหรือไม่ โดยมีผู้เข้ามาร่วมโหวต 924 คน เป็นผู้เห็นว่าควรจัด 854 คน (Boom Som, 2020) หรือในบางกรณียังพบว่า สื่อสังคมออนไลน์ยังใช้เป็นพื้นที่ในการระดมทรัพยากร เช่น ในกรณีของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดยเพจ “ทีมมศว (ไม่มีจุด)–Teamswu Maimeejut” ที่มีการประชาสัมพันธ์หาผู้ร่วมจัดงาน “มศว ขอมีจุดยืน” ซึ่งก็คือแฟลชม็อบของมหาวิทยาลัยที่กำลังจะจัด (Teamswu Maimeejut, 2020) อีกทั้งยังพบว่า มีการถกเถียงกันอยู่บ้างในรายละเอียดของการเคลื่อนไหว โดยเฉพาะการพูดคุยและให้ความเห็นเกี่ยวกับการใช้ # โดยมีทั้งลักษณะการร่วมโหวตเพื่อตัดสินใจเลือกแฮชแท็กที่จะใช้ เช่น ในกรณีของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ในเพจ “ที่นี้คลอง 6” ที่มีการเปิดให้มีการร่วมโหวตเพื่อตัดสินใจเลือกแฮชแท็ก ระหว่าง #ราชมงคลจะไม่ทนอีกต่อไป กับ #9ราชจะพาดลุงตุ๋ โดยมีผู้ร่วมโหวตกว่า 4,600 คน (Tee Nee Klong 6, 2020) หรือในกรณีของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ในเพจ “คณะคันทนา Khanna Community” ที่มีการถกเถียงถึงการเลือกใช้ #มหาวิทยาลัยปลูกปัญญานักศึกษาไม่กินสลิม ซึ่งก็มีผู้เข้ามาถกเถียงในช่องแสดงความคิดเห็นมากถึง 152 รายการ โดยความคิดเห็นนั้นเป็นไปในทางที่ค่อนข้างไม่พึงพอใจกับคำที่ใช้ในแฮชแท็ก เพราะการปลูกปัญหามีความเกี่ยวข้องกับนโยบายรัฐบาล ซึ่งมองว่าเป็นฝ่ายตรงข้าม รวมถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในโพสต์เดียวกันนี้ คือการวิจารณ์กิจกรรมรณรงค์ที่ยังมีอยู่ในมหาวิทยาลัย ว่าขัดกับหลักการประชาธิปไตย เป็นต้น (Khanna Community, 2020)

3. ความพยายามในการสร้างกรอบการกระทำรวมหมู่ (collective action frame) ผ่านสื่อสังคมออนไลน์

โดยทั่วไปแล้ว สื่อสังคมออนไลน์มักจะมียุทธศาสตร์สำคัญในการสร้างการกระทำเชื่อมต่อ และข้อค้นพบของงานวิจัยชิ้นนี้ก็ยืนยันบทบาทในลักษณะดังกล่าว แม้ว่าสื่อสังคมออนไลน์ที่ผู้เขียนหยิบยกขึ้นมาศึกษาจะแสดงให้เห็นความพยายามในการสร้างกรอบการกระทำรวมหมู่อยู่ แต่ก็ถือว่าน้อยมาก และไม่ประสบความสำเร็จประเด็นดังกล่าวนี้ถูกยกขึ้นมาให้เห็นชัด ไม่เพียงพอยืนยันบทบาทที่เด่นชัดของความเป็นผู้สร้างการกระทำเชื่อมต่อของสื่อสังคมออนไลน์เท่านั้น หากแต่เพื่อพยายามชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างการกระทำเชื่อมต่อกับการกระทำรวมหมู่ด้วย

งานศึกษาชิ้นนี้พบว่า ความพยายามในการสร้างกรอบการกระทำรวมหมู่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์เกิดขึ้นในสองลักษณะด้วยกัน ลักษณะแรกคือการประกาศแถลงการณ์ของกลุ่ม ลักษณะที่สองคือการโพสต์ที่มีลักษณะปลุกระดมหรือเรียกร้องการปรับเปลี่ยนวิธีคิดหรือการกระทำจากผู้สนับสนุน

การมีแถลงการณ์ของกลุ่ม เป็นวิธีที่มหาวิทยาลัยอย่างน้อย 7 แห่ง ใช้ในการแสดงจุดยืน โดยมีการเผยแพร่เอกสารแถลงการณ์ผ่านเพจของตน เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาแล้วจะพบว่า แทบทั้งหมดเป็นแถลงการณ์ที่มีต่อการยุบพรรคอนาคตใหม่ โดยแสดงจุดยืนไม่เห็นด้วย เพราะขัดกับหลักประชาธิปไตยที่พรรคการเมืองมีความเป็นตัวแทนของประชาชน ไม่สมควรมีบทลงโทษในลักษณะการยุบพรรค ให้กำลังใจบุคคลต่าง ๆ ในพรรคที่ได้รับผลกระทบ รวมถึงผู้สนับสนุนพรรค และเรียกร้องการทำหน้าที่อย่างเที่ยงตรงขององค์กรอิสระ เช่น แถลงการณ์ทางเพจ “สโมสรมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Chiang Mai University Student Union” ความตอนหนึ่งว่า “...สโมสรมหาวิทยาลัย เป็นองค์กรที่มีอุดมการณ์ยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย และหลักสิทธิมนุษยชน และมุ่งมั่นที่จะกระทำการต่าง ๆ เพื่อผลประโยชน์ของนักศึกษาตลอดมา เฉกเช่นเดียวกับพรรคอนาคตใหม่ และพรรคอื่น ๆ ที่ยึดมั่นในอุดมการณ์ประชาธิปไตย จากเหตุการณ์ดังกล่าวสโมสรมหาวิทยาลัย จึงขอแสดงความเสียใจต่อพรรคอนาคตใหม่ พร้อมทั้งขอเป็นกำลังใจให้สมาชิกพรรคอนาคตใหม่ และประชาชนที่ให้การสนับสนุนพรรค ขอทุกคนให้ยึดมั่นในอุดมการณ์ประชาธิปไตยต่อไป แม้ว่ากรการยุบพรรคการเมืองอันเป็นตัวแทนของการแสดงอำนาจและเจตจำนงของประชาชนก็ตาม แต่การยึดมั่นในหลักการจะทำให้สังคมไทยก้าวไปต่อไป...” (Chiang Mai University Student Union, 2020)

เห็นได้ว่าเนื้อหาของแถลงการณ์นั้นมีลักษณะที่เน้นพูดถึงหลักการโดยทั่วไป โดยเฉพาะหลักการเกี่ยวกับความสำคัญและบทบาทของพรรคการเมืองในระบบประชาธิปไตย มากกว่าการเน้นย้ำถึงอุดมการณ์ทางการเมือง ความต้องการหรือข้อเรียกร้องที่เป็นรูปธรรม แถลงการณ์ในลักษณะดังกล่าวจึงไม่สามารถนำไปสู่การปรับเปลี่ยน ปลุกฝั่งทัศนคติ หรือความเชื่อบางอย่างของผู้เข้าร่วม กล่าวคือไม่สามารถนำไปสู่การพัฒนาอัตลักษณ์ของกลุ่ม ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญของการเกิดการกระทำรวมหมู่ ในทางตรงข้าม หลักการที่สังคมทั่วไปยอมรับอยู่แล้วนี้กลับทำให้แถลงการณ์สามารถครอบคลุมกลุ่มคนจำนวนมากได้ โดยที่คนเหล่านั้นไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนทัศนคติหรือความเชื่อทางการเมืองมากนัก และด้วยช่องทางการสื่อสารที่สามารถเข้าถึงคนจำนวนมากได้อย่างรวดเร็วและเป็นในลักษณะการสื่อสาร

สองทาง จึงทำให้สามารถรวบรวมคนที่มีความเหมือนกันอยู่แล้ว ได้เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กัน และนำไปสู่การประท้วงในโลกจริงได้ ซึ่งเป็นลักษณะของการกระทำเชื่อมต่อนั่นเอง

ความพยายามในการสร้างกรอบการกระทำรวมหมู่ที่ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์ที่ศึกษาอีกประการหนึ่ง คือโพสต์ในลักษณะของการกระตุ้น ซึ่งโพสต์ประเภทนี้มีอยู่ไม่น้อยมากในเพจที่เลือกมาศึกษา อาทิ โพสต์หนึ่งของเพจ “มวล.เสรี” ในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ หลังจากกระแสแฟลชม็อบนักศึกษาเริ่มขยายวงมากขึ้น ความว่า “ตื่นเถิดสหายข้า อย่าหลับหูหลับตาทำเป็นไม่รู้สึกรู้สอะไรกับความอยุติธรรมที่ฝ่ายอำนาจนิยมกำลังกดหัวพวกเราอยู่เลย หากครั้งนี้พวกเรานิ่งเฉยต่อความอยุติธรรมพวกเราเองนี่แหละ ที่ต้องอยู่กับอนาคตอันมืดมัวที่ไม่ได้ลิขิตเอง มาเถิดสหายข้า มาต่อสู้เพื่ออนาคตของพวกเรา เราจะกำหนดอนาคตด้วยมือของเราเอง” (MorWorLor.Seri, 2020) และเมื่อพิจารณาระดับการมีส่วนร่วมในโพสต์ก็พบว่าต่ำมาก โดยมีจำนวน Like 76 จำนวน Share 10 และไม่มี Comment เลย ในทางตรงข้ามกลับพบว่า เนื้อหาในลักษณะการปลุกกระตม เป็นรูปธรรม และเรียกร้องการมีส่วนร่วมที่มากขึ้นของผู้สนับสนุนกลับปรากฏบนเวทีแฟลชม็อบมากกว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนว่ากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่ม ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสร้างการเคลื่อนไหวทางสังคม ไม่ได้เกิดผ่านสื่อสังคมออนไลน์ โดยเฉพาะในกรณีของแฟลชม็อบนักศึกษา

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแฟลชม็อบจะเกิดขึ้นภายในมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งและดำเนินการอย่างเป็นอิสระ หากแต่พบว่ามีการก่อตัวของเครือข่ายข้ามมหาวิทยาลัยเกิดขึ้นตามมาด้วย แสดงออกผ่านการมีกิจกรรมบนพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์ ที่เห็นได้ชัดคือกรณีการออกแถลงการณ์ร่วม อาทิ กิจกรรมการออกแถลงการณ์ร่วมเรื่อง ขอบพระนามการกระทำแห่งองค์การอิสระ ระหว่างกลุ่มนักศึกษาพระจอมเกล้าทั้ง 3 สถาบัน (We Volunteer, 2020) ได้แก่ กลุ่มสิทธิเสรีภาพพระนครเหนือ ในนามมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, กลุ่มมดปฏิวัด ในนามมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, และกลุ่ม KMITL Political ในนามสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กิจกรรมในอีกลักษณะคือการใช้ Facebook ร่วมกัน อาทิ การใช้ร่วมกันของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล 9 วิทยาเขตในชื่อ “ภาคิ 9 ราษฎร์” เพื่อขับเคลื่อนแฟลชม็อบของแต่ละมหาวิทยาลัย

นอกจากนี้ ยังพบบทบาทขององค์กรกลางอย่างสหภาพนักเรียนนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนท.) ที่ปรากฏความเกี่ยวข้องกับแฟลชม็อบที่เกิดขึ้นในบางมหาวิทยาลัย อาทิ บทบาทในมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ที่ค่อนข้างโดดเด่น ผ่าน Facebook “สหภาพนักเรียน นิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทย ศูนย์ประจำมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์” (ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น ภาศศึกษาลิขิตมว.เพื่อประชาธิปไตย-ภคป.) ที่แม้มหาวิทยาลัยแห่งนี้จะมีแพลตฟอร์มหลากหลายที่เกี่ยวข้องกับการเกิดแฟลชม็อบและการประท้วง หากแต่เพจนี้กลับเป็นที่แรกที่โพสต์เชิญชวนให้นักศึกษาร่วมแสดงพลังและร่วมกิจกรรม Flash Mob ในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2563 พร้อมกับแฮชแท็ก #ขอกู้คืนเกียรติ (Coalition of WU for Human Rights and Democracy, 2020) และยังเป็นเพจหลักในการประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่เกี่ยวกับการจัดแฟลชม็อบในครั้งต่อ ๆ มา เช่น การนัดซ่อมปราศรัยใหญ่ หรือประกาศรับอาสาสมัครเพื่อร่วมทำงานในงานปราศรัยใหญ่ เป็นต้น

อีกทั้งยังปรากฏบทบาทของผู้นำใน สนท. ในการเชื่อมโยงและสร้างเครือข่ายการประท้วงข้ามมหาวิทยาลัย อาทิ แฟลชม็อบที่เกิดขึ้นที่มหาวิทยาลัยมหิดล เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ ณ ลานอาคารศูนย์การเรียนรู้มหิดล มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา จ.นครปฐม โดยมี นายพริษฐ์ ชิวารักษ์ นักศึกษารัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ หนึ่งในผู้มีบทบาทนำในสหภาพนักเรียนนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เดินทางมาเข้าร่วมเพื่อประกาศเชิญชวนให้ไปร่วมชุมนุมกับนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ และยังได้ขึ้นเวทีปราศรัยโจมตีผู้นำรัฐบาลและกระบวนการยุติธรรมในประเทศในกิจกรรมวันนั้นอีกด้วย (“Flash mob “MUneedDemocracy”,” 2020)

อย่างไรก็ดี ก็สามารถพบเห็นบทบาทขององค์กรอื่น ๆ ในความพยายามสร้างเครือข่ายผู้ประท้วงข้ามมหาวิทยาลัยเช่นเดียวกัน อาทิ บทบาทของ นางสาวชลธิชา แจ่มเร็ว จากกลุ่มฟื้นฟูประชาธิปไตย หรือ ดีอาร์จี โดยเป็นองค์กรอิสระภาคประชาชนที่ขับเคลื่อนเรื่องสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตย ที่ได้มีการประชาสัมพันธ์ผ่านเพจ “กลุ่มฟื้นฟูประชาธิปไตย Democracy Restoration Group-DRG” เพื่อเชิญชวนให้คนทั่วไปเข้าร่วมกิจกรรมแฟลชม็อบของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในชื่อกิจกรรมคืนสู่เหย้าไม่เอาไอโอ(ชา) ที่จะจัดขึ้นในวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2563 ที่บริเวณหน้าหอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ความแตกต่างจากแฟลชม็อบอื่น ๆ คือ กิจกรรมนี้พยายามขยายการมีส่วนร่วมจากประชาชนทั่วไป รวมถึงนักเรียน นักศึกษา

จากทุกสถาบัน ไม่เพียงจำกัดเฉพาะนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เท่านั้น (Democracy Restoration Group-DRG, 2020) นอกจากนี้ ยังเกิดการใช้เว็บไซต์ เพื่อเป็นศูนย์กลางการกระจายข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะข่าวการจัดกิจกรรมที่เกิดขึ้นทั่วประเทศ ในชื่อ “MobGunMai” (มีอบ กัน ไหม) เพื่อติดตามความเคลื่อนไหวของการชุมนุม โดยเว็บไซต์ดังกล่าวมีการรวบรวมคลิปแฟลชม็อบที่มีการจัดที่โรงเรียนหรือสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ทั่วประเทศ (“Flash mob’ in the 5G era,” 2020)

อภิปรายผล

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า สื่อสังคมออนไลน์กลายเป็นตัวแปรสำคัญหนึ่งที่มีความเชื่อมโยงกับการประท้วงในยุคสมัยปัจจุบัน งานชิ้นนี้จึงต้องการศึกษา แฟลชม็อบนักเรียนนักศึกษาและความเชื่อมโยงกับสื่อสังคมออนไลน์ ภายใต้คำถามวิจัยที่ว่า สื่อสังคมออนไลน์ มีส่วนช่วยให้เกิดแฟลชม็อบได้อย่างไร และส่งผลต่อลักษณะการขับเคลื่อนอย่างไร โดยการศึกษาพบว่า แม้ในสังคมจะเกิดความคับข้องใจในหลายเรื่องจริงตามข้อสังเกตของบุญเลิศ วิเศษปรีชา (Kittiratwarangkun, 2020) แต่ลำพังเพียงความคับข้องใจดังกล่าวอาจไม่สามารถนำไปสู่การเกิดการกระทำรวมหมู่ในโลกจริงได้ ซึ่งหมายถึงการอธิบายแฟลชม็อบที่เกิดขึ้นไม่สามารถอธิบายว่ามีลักษณะเป็นพฤติกรรมกลุ่มเพียงอย่างเดียว หากแต่พบว่า สื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญในการสร้างการกระทำเชื่อมต่อกกล่าวคือเป็นเครื่องมือเชื่อมผู้คนเข้าหากันและนำไปสู่การเกิดแฟลชม็อบ กลไกที่สำคัญคือการเข้าถึงผู้คนในวงกว้างของแพลตฟอร์มออนไลน์ที่ใช้ และที่สำคัญคือการใช้แฮชแท็กและแฮชแท็กต่าง ๆ ที่สามารถครอบคลุมความต้องการและอัตลักษณ์ของผู้คนในวงกว้าง ที่ช่วยก่อรูปกรอบการกระทำส่วนบุคคล ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการเกิดการกระทำเชื่อมต่อที่ช่วยระดมทรัพยากรเข้าสู่การเคลื่อนไหวในโลกจริง ภายใต้กระบวนการดังกล่าวสื่อสังคมออนไลน์ยังมีบทบาทเสริมในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารตลอดรวมถึงการนัดหมายการจัดแฟลชม็อบ

นอกจากนี้ การเกิดขึ้นของแฟลชม็อบมีลักษณะพิเศษอีกประการ นั่นคือ บทบาทผู้นำที่มีลักษณะเป็นผู้นำการเชื่อมต่อ คือเป็นผู้นำที่ไม่แสดงตัวตนชัด แต่มีเครือข่ายการจัดการอยู่เบื้องหลัง สะท้อนลักษณะของเครือข่ายการประท้วง (networked protests) ตามข้อสังเกตของจันจิรา สมบัติพูนศิริ (Sombatpoonsiri, 2020) อีกทั้งยังมีลักษณะบางประการที่สะท้อนการเป็นเครือข่ายจัดการตนเอง เช่น

การเกิดกลไกในการสรรหาผู้นำเพิ่ม และการถกเถียงเกี่ยวกับการแสดงจุดยืน อย่างไรก็ตาม ใดก็ดี กลไกการจัดการตนเองที่แสดงออกมายังมีไม่มากนัก การแชร์หรือการแสดงความคิดเห็นบนสื่อสังคมออนไลน์ของผู้เข้าร่วมยังเป็นไปอย่างเบาบางเมื่อเทียบสัดส่วนระหว่างผู้ที่เข้าร่วมร่วมแสดงความคิดเห็นกับจำนวนคนที่เข้าร่วมแฟลชม็อบ จึงมองไม่เห็นรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับมวลชนที่เด่นชัดนัก ยากที่จะระบุได้อย่างชัดเจนว่าสื่อสังคมออนไลน์ในกรณีนี้มีบทบาทในฐานะกลไกของเครือข่ายการจัดการตนเองหรือไม่ ซึ่งเป็นข้อจำกัดของงานวิจัยชิ้นนี้

อย่างไรก็ดี งานวิจัยยังพบว่าเครือข่ายการจัดการที่เริ่มก่อตัวขึ้น สะท้อนความเป็นไปได้ของการพัฒนาไปเป็นขบวนการเคลื่อนไหว (movement protests) สอดคล้องกับข้อสังเกตของกนกรัตน์ เลิศชูสกุล (matichon tv, 2020) ที่ชี้ให้เห็นมิติของการบริหารจัดการเครือข่ายทางสังคม ในแง่ที่สื่อสังคมออนไลน์ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างกรอบการกระทำส่วนบุคคล เชื่อมต่อความต้องการจนนำไปสู่การเกิดแฟลชม็อบ หลังจากนั้นจึงเริ่มลดบทบาทลงและถูกแทนที่โดยรูปแบบการระดมทรัพยากรปกติ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างกรอบการกระทำรวมหมู่ผ่านเนื้อหาในเวทีปราศรัยและการชูป้ายแสดงข้อความต่าง ๆ ที่เกิดอย่างเข้มข้นในพื้นที่จริง ในแง่นี้ หากมองในมุมของการสร้างการกระทำรวมหมู่แล้ว สื่อสังคมออนไลน์จึงมีบทบาทในฐานะเครื่องมือหนึ่งในการระดมทรัพยากร แต่ไม่ได้เปลี่ยนธรรมชาติของการเคลื่อนไหวทางสังคม ที่ยังคงจำเป็นต้องสร้างกรอบการกระทำรวมหมู่ในพื้นที่จริง โดยมีสื่อสังคมออนไลน์เป็นเพียงกลไกในการช่วยลดต้นทุนของการระดมเท่านั้น

การศึกษายังชี้ให้เห็นข้อจำกัดหลายประการซึ่งควรยกมากล่าวให้ชัดเจนในที่นี้ ประการแรก ขอบเขตการศึกษาที่กำหนดช่วงเวลาไว้เพียง วันที่ 22-27 กุมภาพันธ์ 2563 ซึ่งเป็นช่วงการเกิดแฟลชม็อบในสถานศึกษานั้นเป็นขอบเขตที่สั้นเกินไปในการทำความเข้าใจกับบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการประท้วงอย่างเป็นพลวัต ส่งผลให้การศึกษาไม่สามารถบอกได้อย่างชัดเจนว่าสื่อสังคมออนไลน์จะมีการคลี่คลายบทบาทอย่างไรตามพลวัตของการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยเฉพาะไม่สามารถระบุความเชื่อมโยงระหว่างการทำเชื่อมต่อการกระทำรวมหมู่ที่ชัดเจน นอกจากนี้ ระเบียบวิธีวิจัยที่จำกัดเฉพาะการเก็บข้อมูลจากเพจหลักของแฟลชม็อบ ยังทำให้ไม่เห็นภาพการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในโลกจริง ซึ่งส่งผลให้ไม่สามารถอธิบายและยืนยันลักษณะการเป็นเครือข่ายจัดการตนเองของกลุ่มผู้ประท้วงได้ ผู้เขียนจึงเสนอให้มีการขยายขอบเขตการศึกษาในด้านเวลา และเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เครือข่ายผู้จัดงาน รวมถึงผู้เข้าร่วมประท้วงเพิ่มเติมทั้งในเชิง

คุณภาพและปริมาณ จะช่วยเติมเต็มความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์กับพลวัตของการประท้วงได้มากขึ้น

สรุปผลการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งทำการศึกษาแฟลชม็อบของนักเรียนนักศึกษาไทย ที่เกิดขึ้นในสถานศึกษาต่าง ๆ ระหว่างวันที่ 22-27 กุมภาพันธ์ 2563 โดยเน้นวิเคราะห์บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการขับเคลื่อนการประท้วง โดยพิจารณาสื่อออนไลน์ในฐานะตัวแปรที่ส่งผลสำคัญต่อการระดม ผู้วิจัยใช้การเก็บข้อมูลจากสื่อออนไลน์มากกว่า 19 บัญชีผู้ใช้งาน จาก 19 มหาวิทยาลัย และนำมาวิเคราะห์เทียบเคียงกับแนวคิดทฤษฎีโดยประยุกต์ใช้การเทียบเคียงรูปแบบอย่างยืดหยุ่น เพื่อสร้างข้อสรุปของงานวิจัย

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่า แฟลชม็อบนักศึกษามีรูปแบบที่สำคัญสะท้อนผ่านการใช้สื่อสังคมออนไลน์เทียบเคียงกับแนวคิดบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวทางสังคม 3 ประการ ได้แก่ 1. การขับเคลื่อนแฟลชม็อบเป็นผลจากการเกิดกรอบการกระทำส่วนบุคคลผ่านสื่อสังคมออนไลน์ 2. การขับเคลื่อนแฟลชม็อบมีลักษณะบางประการที่สอดคล้องกับรูปแบบการจัดการตนเองของเครือข่ายการประท้วงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ 3. สื่อสังคมออนไลน์ไม่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างกรอบการกระทำรวมหมู่ที่มีประสิทธิภาพในกรณีที่ศึกษา กล่าวคือสื่อสังคมออนไลน์ในกรณีแฟลชม็อบมีบทบาทสำคัญในการระดมทรัพยากรโดยเฉพาะรวบรวมคนให้เข้าร่วมบนตรรกะของการกระทำแบบเชื่อมต่อ โดยเทคโนโลยีทำให้ความหวัง วิถีชีวิต และความคับข้องใจส่วนบุคคล สามารถเชื่อมต่อกันได้ผ่านการสร้างกรอบการกระทำส่วนบุคคลและนำไปสู่การประท้วง และสื่อสังคมออนไลน์ยังเป็นช่องทางสื่อสารและการก่อตัวของเครือข่ายอย่างหลวม ๆ แต่พบว่าช่องทางดังกล่าวไม่ได้มีบทบาทในการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของการประท้วง หากแต่การประท้วงกลับเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งขึ้นผ่านเนื้อหาและกิจกรรมในพื้นที่จริงที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างกรอบการกระทำรวมหมู่

ข้อค้นพบเหล่านี้สะท้อนการเคลื่อนไหวทางสังคมในปัจจุบัน ที่สื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทในการเปลี่ยนภูมิทัศน์และระบบนิเวศของการสร้างการขับเคลื่อนทางสังคม โดยเฉพาะในช่วงเริ่มแรกของการสร้างการกระทำรวมหมู่ โดยสื่อสังคมออนไลน์มีจุดเด่นที่สามารถเชื่อมโยงความต้องการ ณ เวลานั้นของคนจำนวนมากในวงกว้างได้อย่างรวดเร็ว ผ่านกลไกการสร้างกรอบการกระทำเชื่อมต่อ อย่างการใช้แฮชแท็ก (#) ลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้การแปรความคับข้องใจในสังคมให้กลายเป็นการประท้วงเกิดขึ้นได้ง่ายมากขึ้นกว่าในอดีต แต่อาจไม่ได้เป็นการรับประกันผลสะท้อนและความยั่งยืนของขบวนการในระยะยาว

References

- Aindravudh [Pseudonym]. (2020, February 27). Big Tu fires at the parliament. Not threatening student flash mob but in the past all prosecutions. *The Thaiger*. Retrieved from <https://thethaiger.com/th/news/278414> [in Thai].
- Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2012). The logic of connective action: Digital media and the personalization of contentious politics. *Information, Communication & Society*, 15(5), 739–768. doi: 10.1080/1369118X.2012.670661
- Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2013). *The logic of connective action: Digital media and the personalization of contentious politics*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Boom Som. (2020, February 24). *I want to know the opinions of students that he would like to have a speech rally “Reclaiming the future” of the University [Poll]* [Group post Facebook]. Retrieved from <https://bit.ly/3MC77eh> [in Thai].
- Bouncken, R. B., Qiu, Y., Sinkovics, N., & Kürsten, W. (2021). Qualitative research: Extending the range with flexible pattern matching. *Review of Managerial Science*, 15(2), 251–273. doi: 10.1007/s11846–021–00451–2
- Castells, M. (2012). *Networks of outrage and hope: Social movements in the Internet age*. Cambridge, UK: Polity Press.

- Castells, M. (2013). *Communication power* (2nd ed.). New York: Oxford University Press.
- Castells, M. (2015). *Networks of outrage and hope: Social movements in the internet age* (2nd ed.). Cambridge, UK: Polity Press.
- Chiang Mai University Student Union. (2020, February 22). *Statement of the Chiang Mai University Student Union. Subject: Sending encouragement to the party executive committee and members of the future forward party* [Facebook status update]. Retrieved from <https://bit.ly/3wzzvI8> [in Thai].
- Chulalongkorn University rallied the opposition rally to dissolve the “ Future Forward”, arguing “the pillar that will not be broken anymore”. (2020, February 24). *Thairath Online*. Retrieved from <https://www.thairath.co.th/news/politic/1779288> [in Thai].
- Coalition of WU for Human Rights and Democracy. (2020, February 25). *WU #requeststorestorehonor Invite students who have a heart for democracy to come out* [Facebook status update]. Retrieved from <https://bit.ly/3Gabg6s> [in Thai].
- Constitutional Court voted 7 to 2 to dissolve future forward party. Disqualification from the political party election commission for 10 years. (2020, February 21). *Matichon Online*. Retrieved from https://www.matichon.co.th/politics/news_1992919 [in Thai].
- Della Porta, D. (2014). *Mobilizing for democracy comparing 1989 and 2011*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Della Ratta, D., & Valeriani, A. (2014). Remixing the spring! Connective leadership and read–write practices in the 2011 Arab uprisings. In C. Padovani & A. Calabrese (Eds.), *Communication rights and social justice* (pp. 288–304). Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Democracy Restoration Group–DRG. (2020, February 28). *Mokaset (KU Daily) Schedule a big rehearsal event after the distrustful debate* [Facebook status update]. Retrieved from <https://bit.ly/3MEX5ZW> [in Thai].

- Edwards, G. (2014). *Social movements and protest*. Cambridge, UK: Cambridge University Press. doi: 10.1017/CB09781139026956
- ‘Flash mob’ in the 5G era, the way of digital people. (2020, March 5). *Matichon Online*. Retrieved from https://www.matichon.co.th/news-monitor/news_2028484 [in Thai].
- Flash mob “MUneedDemocracy” Mahidol students at Salaya organize activities against dictatorship. (2020, February 25). *Thairath Online*. Retrieved from <https://www.thairath.co.th/news/politic/1780328> [in Thai].
- Jost, J. T., Barberá, P., Bonneau, R., Langer, M., Metzger, M., Nagler, J., ... Tucker, J. A. (2018). How social media facilitates political protest: Information, motivation, and social networks. *Political Psychology*, 39(1), 85–118. doi: 10.1111/pops.12478
- Khanna Community. (2020, February 25). *On February 25, 2020 (this evening), we who love democracy have an appointment to meet* [Facebook status update]. Retrieved from <https://bit.ly/3lvY0cv> [in Thai].
- Kittiratwarangkun, W. (2020, March 8). Flash Mob, the beginning of the battle. *Thai Post*. Retrieved from <https://www.thaipost.net/main/detail/59111> [in Thai].
- #KKU.Enough, over 2,000 students–people raised 3 fingers to chase “Mr. Prayut”. (2020, February 26). *Thairath Online*. Retrieved from <https://www.thairath.co.th/news/local/northeast/1781271> [in Thai].
- Koopmans, R. (2004). Protest in time and space: The evolution of waves of contention. In D. A. Snow, S. A. Soule, & H. Kriesi (Eds.), *The Blackwell companion to social movements* (pp. 19–46). Oxford, UK: Blackwell. doi: 10.1002/9780470999103.ch2
- matichon tv. (2020, March 10). *Live: Political Science discussion on “Thai Flash Mob 2020 and contemporary Political Science”* [Video File]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=ADXkN1aFGuc> [in Thai].
- MorWorLor.Seri. (2020, February 24). *Wake up comrades. Don’t close your eyes and pretend to be insensitive to the injustices of authoritarianism* [Facebook status update]. Retrieved from <https://bit.ly/3yS9DZQ> [in Thai].

- Netizens are used #MobFromHome protesting the state to become number 1 on Twitter. (2020, April 25). *Daily News*. Retrieved from <https://www.dailynews.co.th/regional/771073> [in Thai].
- Ockey, J. (2021). Thailand in 2020: Politics, protests, and a pandemic. *Asian Survey*, 61(1), 115–122. doi: 10.1525/AS.2021.61.1.115
- Poell, T., & Van Dijck, J. (2018). Social media and new protest movements. In J. Burgess, A. Marwick, & T. Poell (Eds.), *The SAGE handbook of social media* (pp. 546–561). London: Sage.
- “Prayut” is worried about the flash mob crossing the institution’s line, repeating October 1973, 1976. (2020, February 27). *Prachachat Business Online*. Retrieved from <https://www.prachachat.net/politics/news-425720> [in Thai].
- Sinpeng, A. (2021). Hashtag activism: Social media and the #FreeYouth protests in Thailand. *Critical Asian Studies*, 53(2), 192–205. doi: 10.1080/14672715.2021.1882866
- Sombatpoonsiri, J. (2020, April 10). *Student protests and a new dawn of civil resistance in Thailand*. Retrieved December 15, 2021, from <https://bit.ly/3wqiolM>
- Sriyai, S. (2020, March 4). Is it necessary to ‘go down the road’ in an era where society moves through social media? *The Standard*. Retrieved from <https://thestandard.co/political-rally> [in Thai].
- Student flash mob Sparks in a pan or raging fire. (2020, February 28). *BBC News*. Retrieved from <https://www.bbc.com/thai/thailand-51640629> [in Thai].
- Tar Tinnatar. (2020, February 25). *Anyone still remember these pictures or not? Discrimination by executives, double standards coerce students* [Group post Facebook]. Retrieved from <https://bit.ly/3lzN4B4> [in Thai].
- Teamswu Maimeejut. (2020, February 25). *Announcement of the page of SWU the generation of change. Find the organizer “SWU asks for a stand” to coordinate* [Status update Facebook]. Retrieved from <https://bit.ly/3yS04Kr> [in Thai].

- Tee Nee Klong 6. (2020, February 25). *Please vote [Poll]* [Facebook status update]. Retrieved from <https://bit.ly/3NyN7t7> [in Thai].
- Valenzuela, S. (2013). Unpacking the use of social media for protest behavior: The roles of information, opinion expression, and activism. *American Behavioral Scientist*, 57(7), 920–942. doi: 10.1177/0002764213479375
- We Volunteer. (2020, February 26). *A group of 3 King Mongkut 's students issued a statement "condemning the actions of an independent organization"* [Facebook status update]. Retrieved from <https://bit.ly/38CU10U> [in Thai].